

ÇOCUK YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE ÜCRETSİZ OKUL YEMEĞİ: TEKİRDAĞ İLKOKULLARINDA BİR ARAŞTIRMA

Davuthan Günaydın¹

¹ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4573-860X

ÖZ

Okul yemeği programlarının uygulanmasının temel amacı özellikle yoksul ve sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimini desteklemek, akranları arasında sosyal içermeyi sağlamak, sınıf içerisinde davranış bozukluklarını gidermek ve gelir eşitsizliğinin neden olduğu toplumsal sorunların çocuklar üzerindeki etkilerini azaltmak olarak değerlendirilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkede ücretsiz okul yemeği uygulaması gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de çocuk yoksulluğunu ile mücadelede ücretsiz okul yemeği uygulamasına duyulan ihtiyacın ve sorunların boyutlarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Tekirdağ/Süleymanpaşa’da gerçekleştirilen araştırmada yoksul çocukların yetersiz beslenme kaynaklı fiziksel ve bilişsel gelişimleri etkileyen pek çok sorun yaşadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Yoksulluğu, Okul Yemeği, Çocuk, Okul, Temel Öğretim

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Tekirdağ/Türkiye.
E-posta: dgunaydin@nku.edu.tr

FREE SCHOOL MEALS WITH STRUGGLE WITH CHILDREN'S POVERTY: A RESEARCH IN THE PRIMARY SCHOOLS OF TEKİRDAĞ

Davuthan Günaydın

ABSTRACT

The main purpose of implementing school meal programs is to support the physical and cognitive development of poor and socio-economically disadvantaged children, to ensure social inclusion among peers, to reduce behavioral disorders in the classroom and to reduce the impact of social problems on children caused by income inequality. Free lunch is being implemented in many developed and developing countries. This study aimed to determine the size of Turkey on the needs and problems to free school meals application in the struggle against child poverty. In the survey conducted in Tekirdağ / Süleymanpaşa, it was determined that poor children had many problems affecting their physical and cognitive development due to malnutrition.

Keywords: Childeren Poverty, School Meals, Childeren, School, Turkey, Basic Education

GİRİŞ

Kapitalist üretim sisteminin doğasından kaynaklanan eşitsizliklerin bir sonucu olarak yoksulluk, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde çözüm bekleyen, bireyler kadar toplumlari da etkileyen bir sorundur. Bireysel başarısızlıklar kadar ekonomik başarısızlıkların da belirleyicisi olduğu yoksulluk olgusu, farklı boyut ve şiddette olmak üzere her yaş grubundan bireyi etkilemektedir. Çocuklar için yoksulluk fiziksel, ruhsal ve bilişsel gelişimleri açısından bireysel, yoksulluğu bir nesil sonrasına taşınma ihtimalini arttırması açısından da toplumsal bir sorundur. Genel bir yaklaşımla çocuk yoksulluğu, hane yoksulluğu ile ölçülen bir kavramdır. Fakat çocuk yoksulluğu yalnızca ekonomik yetersizlikle açıklanamamakta, ekonomik olarak yeterli olmakla birlikte duygusal ve bilişsel gelişimini desteklemeyen alilerde büyüyen çocuklar ile çalıştırılmak suretiyle istismar edilen çocuklar da yoksulluk içerisinde kabul edilmektedir. Diğer yandan azalan hane gelirinden çocukların daha az pay alması, toplumsal cinsiyet baskısı ile kız çocuklarına eşitsiz muamele gibi nedenler de çocuk yoksulluğu hane yoksulluğundan ayırılmaktadır.

Bütün bu nedenlerden dolayı çocuk yoksulluğu ile mücadele etmek yalnızca ekonomik faktörler içermeyen kapsamlı politik uygulamalar gerektirmektedir. Bu noktada “nereden başlanmalı?” sorusuna verilebilecek en iyi cevaplardan biri çocukların ev dışında en çok vakit geçirdikleri yer olan okullar olabilir. İyi bir eğitim, yoksulluğun önlenmesinde önemli bir unsur olmakla birlikte çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimlerinin takip ve kontrol edilebilmesine de olanak sağlamaktadır. Araştırmamızın konusunu da oluşturan ücretsiz okul yemeği uygulaması, çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimleri üzerinde önemli etkilere neden olabilmektedir. Araştırmalar beslenmenin fiziksel ve bilişsel gelişim üzerinde olumlu etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Yoksul aile çocukları kadar, yoksul olmamakla birlikte yeterli ve dengeli beslenme bilincine sahip olmayan ailelerin çocukları için de kamu kontrolünde hazırlanan ve sunulan besleyici okul yemekleri fayda sağlamaktadır.

Okul yemeği esas itibariyle okul günlerinde çocuklara ücretsiz olarak sıcak yemek sunulması, besleyici atıştırmalık sağlanması ya da bir nevi şartlı gelir desteği olarak kabul edilebilecek okula gelmek koşuluyla çocukların yanlarına, aileleri ile birlikte tüketebilecekleri kumanya verilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Uygulama; yoksul çocukların ve okulların hedeflenmesi, bölgesel hedefleme ya da tüm ülkeyi kapsayacak şekilde sunulması şeklinde gerçekleştirilebilmektedir.

Türkiye’de ücretsiz okul yemeği uygulamaları taşımaları sağlanan sıcak yemek ile okullarda dağıtılan süt ve kuru üzüm gibi besleyici atıştırma- lıklar şeklinde kısmi olarak uygulandığını görmekteyiz. Ancak her dört çocuktan birinin yoksul olduğu, çocuklar arasında bilinçsiz beslenme ve obezitenin önemli bir sorun haline geldiği değerlendirildiğinde bu uygulamaların beklentileri karşılamaktan çok uzak olduğu görülmektedir. Bu nedenle ücretsiz okul yemeği uygulamaları Türkiye’de hem yoksul çocuklar hem de sağlıklı beslenme bilinci gelişmemiş çocukların gelişimi açısından önemli bir fırsattır. Türkiye’de gerçekleştirilen bir araştırmada (Candaş vd., 2011) ücretsiz okul yemeği ile yoksul çocukların beslenme ihtiyaçlarının bir bölümünün karşılanmasının yanısıra, yoksul ailelerin bütçesine de katkı yaptığı tespit edilmiştir. Çocukların sıcak yemek ihtiyacının %16’sı karşılanmış olurken, bu oran yoksul ailelerin çocukları için yaptıkları harcamaların %10’una karşılık gelmektedir. Yine aynı araştırmada, ücretsiz okul yemeğinin okul devamsızlığının ve okulu terk etmenin azaltılmasına katkı yaptığı, küçük yaşlarda sağlıklı beslenme alışkanlığının kazanılmasını sağlayarak beslenme kaynaklı hastalıkların ve obezitenin azalmasına neden olduğu, toplumsal cinsiyet kaynaklı ayrımcılığın önlemesine katkı sağladığı, okul başarısını etkilediği, yerel çiftçileri desteklediği, yetersiz beslenme kaynaklı davranış bozuklukları ve saldırgan davranışları azalttığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada öncelikli olarak Türkiye’de çocuk yoksulluğunun azaltılmasında ücretsiz okul yemeği uygulamasına duyulan ihtiyacın boyutlarının belirlenmesi hedeflenmiştir. Yoksul çocukların okullarda beslenme kaynaklı sorunlarının tespit edilmesi, okula kayıt ve devamlılığı üzerinde ücretsiz okul yemeği uygulamasının bir etkisinin olup olmayacağı ve çocuk işçiliğinin azaltılmasına katkısı da araştırmamızda cevabını aradığımız diğer sorulardı. Okul yöneticileri ve öğretmenlerle yaptığımız görüşmelerde özellikle yoksul çocukların yetersiz beslenmekten kaynaklanan derste dikkatlerini toplayamadıkları, daha hırçın oldukları ve fiziksel olarak yetersiz kaldıklarını öğrendik. Dahası yoksul çocuklar yoksulluklarını gizleme çabası içine girmekte, arkadaşlarından utanma duygusu ile uzaklaşmakta bir anlamda yoksulluklarını küçük dünyalarında kimseye hissettirmeden yaşamaktadırlar. Araştırmamızda beslenme kaynaklı sorunların yalnızca yoksul çocuklar değil ekonomik durumu iyi olan ailelerin çocukları arasında da yaygın olduğunu tespit ettik

1. Çocuk Yoksulluğunu Anlamak

Yoksulluğun farklı bir boyutu olarak çocuk yoksulluğunu tanımlamak, yoksulluğa dair genel yaklaşımlardan ayırt etmek kolay olamamakla birlikte, ço-

çocukların yetişkinlerden farklı olduğu anlayışı bu ayrımı yapmayı zorunlu kılmaktadır. Çocuklar yetiştikleri ailelerin bir parçası olarak yoksulluğu hane bireyleri ile beraber yaşamakta, ancak ailedeki yetişkinlerden farklılaşan ihtiyaçları ile yoksulluğu daha fazla hissetmektedirler. Çocuklar için yoksulluk, yalnızca fiziksel ihtiyaçlarını giderecek tüketim mallarına erişim değildir. Çocuklar aynı zamanda ruhsal gelişimlerini etkileyen faktörlerle de yoksulluğu yaşayabilmektedirler. UNICEF (2006)'e göre çocuk yoksulluğunu üç faktör belirlemektedir. Bunlardan ilki ebeveynlerin sosyo- ekonomik durumu ile hanedeki çocuk sayısıdır. Özellikle tek ebeveynlik, ebeveynlerin yaşı ve eğitim düzeyi belirleyici faktörlerdir. İkincisi ekonomik faktörlerdir. Ekonominin konjonktürel durumu, göç, düşük ücret düzeyi, hanede çalışan ebeveyn sayısı, özelleştirme ve küreselleşme gibi unsurlar bu kapsamda sayılabilir. Son olarak hükümet politikaları ve harcamaları da çocuk yoksulluğunun belirleyicisi durumundadır.

Genel anlamı ile yoksulluğu hane halkı geliri ve tüketimi yaklaşımları ile ölçmek mümkündür. Ancak çocuk yoksulluğunu ölçmek için yalnızca yetişkinler için ortaya konan parametrelerle değerlendirme yapmak yeterli görülmemektedir. Çocukların fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimlerini etkileyen tüm faktörlerin çocuk yoksulluğu kapsamında değerlendirilmesi gerekliliği, çocuk yoksulluğunu tanımlamak ve etkilerini ölçmek için ortak bir tanımlama yapmayı zorlaştırmaktadır. Çocuk yoksulluğu genel yoksulluk olgusundan yeterince ayırt edilmemektedir. Ancak çocuklar yoksulluğu zihinsel, fiziksel, duygusal ve ruhsal gelişimlerine zarar veren bir ortam olarak deneyimlemektedirler. Bu nedenle çocuk yoksulluğunu yalnızca düşük hane geliri ve ya düşük tüketim seviyesi gibi parametrelerle tanımlamak yetersizdir. Yeterince beslenememek veya çalışmak çocukların bedensel ve duygusal olarak yıpratırken, maddi açıdan zengin ancak duygusal destek açısından yetersiz bir evde büyümek de maddi zenginliklerin olumlu etkilerini ortadan kaldırmaktadır (Unicef, 2005). Bu noktada parasal yaklaşım ve insan hakları yaklaşımı çocuk yoksulluğu kavramının açıklanmasında ön plana çıkmaktadır.

Parasal yaklaşım yoksulluğu ailenin geliri veya tüketim harcamaları ile ilişkilendirir (Roelen, 2017; Alkire ve Santos , 2013). Daha çok Dünya Bankası gibi kuruluşlarca savunulan bu görüşe göre; istihdam yoluyla hane geliri ve harcamalarının artması kalıcı çocuk yoksulluğunu ortadan kaldıracaktır (Morrow ve Pells Kirrily, 2012: 8). Ancak parasal yaklaşım yoksulluğun çok yönlü bir kavram olduğu ve sadece parasal araçların değil hane halkı yapısı, toplumsal cinsiyet ve yaş gibi faktörlerin belirleyiciliğini göz ardı ettiği ve çocuğun hayatını sürdürebilmek için piyasanın bir aktörü olmadığı gibi pek çok nedenden dolayı çocuk yoksulluğunu ölçmek için doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir (Roelen, Gassmann ve Neubourg, 2009: 6) . Çocukların

ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı olması, ailenin gelirinden bağımsız olarak sunulan temel hizmetlere erişim gibi parasal olmayan faktörler ve özellikle çocukların çalıştırılarak istismar edilmesiyle hane gelirinin yoksulluk sınırının üstüne çıkması bu konuda eleştirilerin temelini oluşturmaktadır. Diğer yandan stresli ve aşırı kalabalık ailelerde yaşayan çocuklar bilişsel gelişim, davranış sorunu, yetersiz motivasyon ve psikomotor gelişim geriliği gibi pek çok sorunla karşı karşıyadır. (Minujin vd., 2006: 483)

İnsan hakları yaklaşımı ise çocuk yoksulluğunu yalnızca sosyal ve ekonomik sorun olarak ele almaz. Aynı zamanda uluslararası sözleşmeler, hükümetlerin normatif çerçeve içindeki yasal yükümlülükleri ve hak temelli bir yaklaşımla yoksulluğu bireysel başarısızlıktan çok ulus devletlerin ve uluslararası kuruluşların yoksulluğu ortadan kaldırmak için uyguladıkları makro-ekonomik politikaların başarısızlığına odaklanır. Bu bakış açısı ile yoksulluk hakların ihlali boyutuna bürünmektedir (Pemberton vd., 2007: 484). Bu yaklaşımı benimseyen UNICEF (2005a)'e göre *"Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak geliştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar"*.

Bu çerçevede çocuk yoksulluğu ile ilgili son yıllarda kabul edilen daha kapsayıcı bir yaklaşım ise "çocukların iyi olma hali" dir. Bu yaklaşımın temeli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde vurgulanan "çocukların insan olarak haklarının yanı sıra özel hakları da vardır" ilkesine dayandırılmaktadır (Müderrişoğlu vd., 2013: 5). Bu yaklaşım, çocuğun yaşam koşullarını belirleyen eğitim, sağlık, maddi olanaklar ile çevresel koşullar gibi parasal ve parasal olmayan durumların çocuğun refahına ve gelişimine yaptığı katkıyı bir bütün olarak ele almaktadır (Semerci ve Erdoğan, 2014: 6). İyi olası maddi koşullarla birlikte çocuğun içinde bulunduğu durumu nasıl algılayıp yorumladığını belirleyen öznel koşullarla ilişkilendirilmektedir (Müderrişoğlu vd., 2013: 6). Ekonomik yoksulluk çocukların uzun dönemde sağlığını, bilişsel becerilerini, akademik başarısını, algılarını ilişkilerini ve istihdam edilebilirliklerini etkilemektedir. Ancak ekonomik yoksulluk tek başına çocuğun iyi olma halinin belirleyicisi değildir. Bununla birlikte çocukların aile ve toplumda sevgi görmeleri, potansiyellerini tam olarak yerine getirmek için olanak sağlanması, fırsat eşitliği yaratılması ve dezavantajlı duruma düşmemeleri için kamusal politikalarla desteklenmesi de belirleyici olmaktadır (Beşpınar ve Aybars, 2013: 8).

2. Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu

Kapitalist üretim sistemi eşitsizliklerin ve yoksulluğun arttığı bir paylaşım ilişkisinin yerleşmesine neden olmuştur. Bu durumun çocuklar üzerindeki etkisi daha yıkıcı olmakta, kalıcı eşitsizliklerin artmasına neden olmaktadır. Dünya üzerinde başta gelişmekte olan ülke çocukları olmak üzere milyonlarca çocuk yoksulluğun neden olduğu yetersiz beslenme kaynaklı sağlık sorunları yaşamakta, fiziksel ve bilişsel gelişim yetersizliği ile karşı karşıya kalmakta ve bütün bunların bir sonucu olarak yoksulluğun nesiller arası aktarılmasına neden olmaktadır. Yoksulluk durumunu belirlemeyi amaçlayan bütün araştırmalar çocukların yoksulluktan en çok etkilenen grup olduğunu ortaya koymaktadır. UNICEF ve Dünya Bankası tarafından Dünya nüfusunun %84’ünü temsil eden 89 ülkeyi kapsayan araştırmasında 385 milyon çocuğun aşırı yoksulluk içindeki hanelerde yaşadığı tespit edilmiştir. Ancak aşırı yoksulluk çocukları yetişkinlerden daha fazla etkilemektedir. Araştırmada bu hanelerde yaşayan yetişkinler %9,2 oranında günde 1,90 doların altında gelire sahipken bu oran çocuklarda iki katından fazla bir artış göstererek %19,5’i bulmaktadır. Sahra Altı Afrika’da çocukların yaklaşık %49’u, Güney Asya’da %36’sı ve Hindistan’da %30’u aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır. (UNICEF ve World Bank, 2016: 3). Dünya Bankası tarafından günde 3,1 doların altında gelire yaşayanları tespit etmek için yapılan araştırmada ise çocuk yoksulluk oranının daha da arttığı görülmektedir. Yetişkinler %26,6 oranında yoksulluk içindeyken çocuklarda bu oran %44,5’e yükselmektedir (Newhouse, Becerra , & Evans, 2016: 3).

UNICEF’in Dünya Çocukları Durum Raporu 2016’da da çocuk yoksulluğunun durumu ve geleceği hakkında önemli veriler sunulmaktadır. Rapora göre, 2030 yılına kadar Sahra Altı Afrika’da çocukların %88,3’ünün aşırı yoksulluk riski altında olduğunu belirtmektedir. Bu oran 2002 yılında %32,2, 2012 yılında ise %52,9 idi. Bu durum özellikle bu bölgede artan bir çocuk yoksulluğuna işaret etmektedir. Rapora göre, eğer gerekli önlemler alınmazsa dünya çapında 2030 yılına kadar önlenemez hastalıklardan 69 milyon çocuk hayatını kaybedecek, 167 milyon çocuk yoksulluk içinde yaşıyor olacak ve 750 milyon kız çocuğu evlenmiş olacaktır (UNICEF, 2016).

Türkiye ise gelişmekte olan pek çok ülke gibi hem büyük bir çocuk nüfus oranına sahip hem de çocuk yoksulluğu ülkenin önemli sorun alanlarından biridir. 0-17 yaş grubundaki yaklaşık 23 milyon çocuk, genel nüfusun %28,3’ünü oluşturmaktadır (TÜİK, 2018). Yoksulluk tüm yaş grupları için önemli bir sorun olmakla birlikte, Türkiye’de çocuk yoksulluğu genel yoksulluk oranlarının üzerinde seyretmektedir. Özellikle yeterli eğitim seviyesine sahip olmayan ebeveynler, çok çocuklu geniş ailelerde yaşayan çocuklar, göç etmiş ailelerin çocukları, düzenli bir gelire sahip olmayan ailelerin çocukları

ile çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde olmak üzere kırsal bölgelerde yaşayan çocuklar yoksulluk riski en fazla olan grubu oluşturmaktadır (Gürses, 2009: 224). 15 yaşından küçük çocuklarda gıda ve gıda dışı yoksulluk riski oranı genel yoksulluk oranınının 7,2 puan üzerinde %24,43'dür. Bu oran 15 yaşından küçük 4,6 milyon çocuğu işaret ederken 18 yaş altı değerlendirildiğinde ise 5,5 milyon çocuğa tekabül etmektedir. Kent-kır ayrımı yapıldığında ise 15 yaşından küçük kentlerde yaşayan çocukların %14,47'si yoksulken kırsal bölgelerde bu oran %44,92 gibi oldukça yüksek bir orana çıkmaktadır (UNICEF, 2011: 17). TÜİK verilerine göre de Türkiye'de 16 milyon 706 bin yoksulun %44,3'ü çocuk yoksullardır. Yaş grupları açısından yoksul çocuklar değerlendirildiğinde 0-5 yaş grubunda yoksulluk oranı %30,1, 3-13 yaş grubunda %33,9, 14-17 yaş grubunda ise %33,6'dır (TÜİK, 2015). Türkiye'de çocuk yoksulluğunu belirleyen en önemli durum hane birey sayısıdır. Hanede yaşayan birey sayısı arttıkça çocuk yoksulluk oranı artmaktadır. Tek çocuk ve iki yetişkinden oluşan ailelerde yoksulluk oranı %8,2'iken üç ve daha fazla çocuklu iki yetişkinli ailede yoksulluk oranı % 45,7'dir (TÜİK, 2016).

Türkiye'de çocuk yoksulluğu önemli bir sorun olarak dururken, iyileştirilmesi yönünde yeterli girişimler yapılmamaktadır. OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye çocuk oranının en yüksek olduğu ülkedir (Tablo 1). 18 yaş altındaki çocuklarda yoksulluk oranı OECD ortalamasının yaklaşık iki katı, %25,3'dür. Diğer yaş grupları ile karşılaştırıldığında da çocuk yoksulluğu yetişkin yoksulluğundan ayrılmaktadır. Genel olarak OECD ortalamalarına göre yaş grupları arasında çok büyük yoksulluk farkı bulunmazken Türkiye'de 18 yaş altı grup 26-65 yaş grubundan yaklaşık iki kat daha fazla yoksulluk riski içerisindedir.

Tablo 1: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yaş Gruplarına Göre Yoksulluk Oranı (2014)

ÜLKE	18 Yaş Altı	18-25	26-65	65 Yaş Üstü
Avusturya	13,0	8,0	10,6	25,7
Almanya	9,8	13,2	8,4	8,5
Şili	22,5	15,3	14,6	15,0
Yunanistan	18,7	21,5	15,4	8,6
İtalya	17,7	16,0	13,0	9,3
Kore	7,1	9,0	9,3	48,8
Meksika	19,7	12,0	14,4	25,6
İspanya	23,4	20,1	16,0	5,5
Portekiz	18,2	17,7	12,6	10,2
ABD	20,2	19,9	14,8	21,0
Türkiye	25,3	14,1	12,9	18,9
OECD	13,3	13,9	10,0	12,1

OECD (2016), *Income Inequality Update*.

3. Okul Yemeği

Okul yemeği uygulaması ilk olarak 18.yüzyılın sonunda Almanya’da hayata geçirilmiştir. Daha sonra diğer Avrupa Ülkeleri’ne de yayılan bu uygulamanın başlangıçta, eğitim sistemi üzerinde olumlu etki yapacağı düşüncesinden çok kapitalizmin işçi sınıfı üzerinde yarattığı yetersiz beslenmenin, bireylerin yetişkin asker olmaları üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik kaygılarla ortaya çıkmıştır. 1940’lı yıllardan itibaren özellikle Marshall Planı ile sağlanan kaynaklarla çoğu Avrupa Ülkesinde uygulanmaya başlamıştır. Günümüzde pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede eğitim başarısı, sağlıklı beslenme, obezite sorunu, yerel çiftçileri destekleme ve sosyal adaleti sağlama gibi nedenlerden dolayı okul yemeği programları uygulanmaktadır (Global Panel, 2015: 7). Özellikle gelişmiş ülkelerde yaygın bir şekilde okul yemeği sağlanması, küresel eşitsizliklerin artmasına da yol açmaktadır. Üst orta gelir grubundaki ülkelerde okul çocuklarının yaklaşık %49’u okul yemeği alırken düşük gelirli ülkelerde bu oran %18’dir. Düşük gelirli ülkelerin üst orta gelir grubundaki ülkeleri yakalayabilmeleri için gerekli kaynak ise yalnızca yaklaşık olarak 1,7 milyar dolardır (Drake vd., 2018: 50). Okul yemeği programlarının uygulanmasının temel amacı özellikle yoksul ve sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimini desteklemek, akranları arasında sosyal içermeyi sağlamak, sınıf içerisinde davranış bozukluklarını gidermek ve gelir eşitsizliğinin neden olduğu toplumsal sorunların çocuklar üzerindeki etkilerini azalmak olarak değerlendirilmektedir (British Columbia: 2; World Food Programme, 2016: 48).

Okul yemeği uygulaması üç farklı şekilde gerçekleştirilebilmektedir (Drake vd., 2016: xxı; World Food Programme, 2013: 3; British Columbia: 2). Bunlardan ilki çocukların okulda beslenmelerini sağlayan programlardır. Bu program ile çocuklara okullarda düzenli olarak kahvaltı ya da öğle yemeği sunulmaktadır. İkincisi yine okullarda tüketilmek üzere çocuklara yüksek enerjili, vitamin ve mineral takviyeli, bisküviler, sütler, meyve suları ve diğer aperatifler verilmesidir. Üçüncüsü ise çocukların okula devam etmeleri koşulu ile ailenin tamamına yiyecek sağlayan “eve al götür” (take-home rations) uygulamasıdır. Bazı ülkelerde okul içi beslenme ile eve al götür programlarının birlikte uygulandığı görülmektedir. Bu durum özellikle kız çocuklarının okula kayıt ve devamlılığı üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Rassas, Nino ve Peterson : 17).

Uygulamada farklı örneklerle rastlanmakla birlikte genel olarak okul yemeği ücretsiz, indirimli veya tam fiyatla sunulmaktadır. Hak temelli bir yaklaşımla bu programları uygulayan ülkelerde belirlenen yaş gruplarına ücretsiz olarak sunulmaktadır. Brezilya’da özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar, anaokulu, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, gençlik ve yetişkin eğitimi gibi

programlardaki 42 milyondan fazla öğrenciye okul yemeği hak temelli yaklaşımla ücretsiz olarak sağlanmaktadır. (Buani, 2016: 86). Şili’de 60 yıldan fazla bir süreden beri uygulanan programda bugün 9670 ilk ve orta dereceli okullarda toplam 1 850 000 çocuğa kahvaltı ve/ veya öğle yemeği sunulmaktadır (McMahon, 2016: 143). Dünya’nın en kapsamlı okul yemeği programını sunan Hindistan’da ise hak temelli bir yaklaşımla 79,7 milyonu ilkökul, 33,9 milyonu ortaokul öğrencisi olmak üzere toplam 113,6 milyon çocuğa ulaşılmaktadır (Sidaner ve McMahon, 2016: 249). Gelişmiş ülke örnekleri incelendiğinde ise; Finlandiya ve İsveç’de devlet okullarında çocuklara verilen yiyeceklerin tamamı kamu bütçesinden karşılanmakta, ABD ve İrlanda Cumhuriyeti’nde devlet yalnızca sıcak yemek programlarını finanse etmekte, İngiltere, İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda, İtalya, Fransa, İspanya, Hıng Kong ve Japonya’da ise finansmanın kısmen kamu tarafından sağlandığı görülmektedir (Candaş vd., 2011: 45).

3.1 Okul Yemeği Uygulamalarının Sağladığı Faydalar

3.1.1 Eğitim Hizmetlerine Erişim

Okul yemeği uygulamasının en önemli etkilerinden biri yoksul çocukların eğitime erişimine yaptığı katkıdır. Çocuk yoksulluğunun bir sonucu olarak, özellikle düşük gelirli ülkelerde çocuklar, formel eğitim sistemine dahil olmaları gereken dönemde çalışmaya ve aile sorumluluklarını paylaşmaya zorlanmaktadır. Bu durum yetersiz eğitim ve beceri nedeniyle çocuğun aileden miras aldığı yoksulluğu yetişkinlik dönemine hatta kendinden sonraki kuşaklara taşımaya neden olabilmektedir (Candaş vd., 2011: 10). Okul yemeği programları, daha fazla çocuğun sürekli derse katılımını sağlamakta, öğrenme becerilerinin gelişmesi desteklemekte ve eğitim çıktılarını iyileştirmektedir (World Food Programme, 2016; Drake vd., 2018). Ancak gelişmekte olan pek çok ülkede çocuklar ücretsiz okul yemeği uygulamalarından yararlanamamaktadırlar. Dünya Gıda Programı (2013) ’nın yaptığı bir tahmine göre orta gelirli ülkelerde çocukların %49’una ücretsiz okul yemeği sağlanırken bu oran düşük gelirli ülkelerde %18 dolaylarındadır. Bu durum aslında ücretsiz öğle yemeğine daha fazla ihtiyaç duyan çocukların bu hizmetten mahrum kalmalarına ve dolaylı olarak da sürekli ve yeterli bir eğitim alamadıklarına işaret etmektedir.

Araştırmalar okul yemeği uygulamalarının çocukların okula kayıt ve devamlılık oranlarını attırdığı, sınıf tekrarını azalttığını göstermektedir (Alderman, Gilligan ve Lehrer, 2016). 2012-2014 yılları arasında Kenya’da yapılan araştırmada okul yemeği programlarının okula kayıt oranlarında

%7'lik bir artış sağladığı, Madagaskar'da ise okula kayıt oranını iki yıl içerisinde %88'de %98'e yükselttiği tespit edilmiştir (World Food Programme, 2013). Uygulamanın özellikle kız çocuklarının okula kayıt ve devam oranlarında önemli katkı sağladığı bilinmektedir (Rassas, Ariza-Nino, ve Peterson: 24). Gelişmekte olan pek çok ülkede kız çocukları toplumsal cinsiyet ideolojisinin bir sonucu olarak, diğer pek çok toplumsal katılım yetersizliği gibi okula kaydolmaları ve devam edebilmeleri yönünde ayrımcılığa uğramaktadır. Bu nedenle okul yemeği aynı zamanda kız çocuklarının eğitime katılma ve devam etme oranlarını arttırarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasına katkı yapmaktadır. Özellikle "eve al götür" şeklinde uygulanan okul yemeği programları kız çocuklarının devamsızlığını önemli oranda düşürmektedir. WFP (2013)'e göre bu uygulama aynı zamanda hane halkı gelirininde çok düşük olduğu ve çocuk işçiliğinin yaygın olduğu durumlarda okula kayıt oranlarında %80'in üzerinde bir artışa yol açmaktadır. Madagaskar'da "eve al götür" uygulamasının okulu bırakma oranını %40'dan fazla azalttığı tespit edilmiştir (World Food Programme, 2016). 32 Sahra Altı Afrika ülkelerinde yapılan bir araştırmada da Dünya Gıda Programı tarafından sağlanan okul yemeğinin okul kayıt oranlarında ilk yıl erkeklerde %22 kızlar da ise %28 oranında artışa neden olduğu görülmüştür. İlk yıldan sonra "eve al götür" ve okulda yemek sunma şeklinde uygulamanın her ikisinin uygulandığı durumlarda ise kız çocuklarında kayıt oranı artışı %30'a çıkmıştır (Gelli, Meir, ve Espejo, 2007).

3.1.2.Fiziksel ve Bilişsel Gelişime Katkı

Yetersiz beslenme nedeniyle her yıl üç milyondan fazla çocuk ölmekte, fiziksel büyüme ve zihinsel gelişimleri açısından geri dönüşü olmayan sonuçlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Freeland ve Cherrier, 2015: 5). Çocuklar, gelişimlerini destekleyen tüm besin maddelerini çocukluk döneminde almaları gerekmektedir. Özellikle A vitamini, demir ve iyot eksikliği çocuklarda fiziksel ve bilişsel kayıplara neden olmakta ve etkileri yaşamlarının geri kalanında da sürmektedir. A vitamini eksikliği körlüğe varan ciddi görme sorunlarına neden olmakta, bağışıklık sistemini bozarak ölüm riskini arttırmaktadır. Çocuklarda en yaygın beslenme bozukluğu olarak görülen demir eksikliği ise çocukların, öğrenme ve fiziksel kapasitelerini azaltmaktadır. (FAO, 2015: 4). Sadece demir eksikliği başta çocuklar olmak üzere Dünya nüfusunun dörtte birini etkilemektedir (Freeland ve Cherrier, 2015: 5)

Bu nedenle okul yemeği programları ile özellikle yoksul çocukların gerekli mineral ve vitaminler açısından desteklenmesi, hem fiziksel hem de bilişsel gelişimleri için önemli farklar yaratılabilmesi mümkündür. Çocukların

ders esnasında aç olmaması bilişsel fonksiyonları açısından önemlidir. Yeterli beslemeyen ve okulda da aç bir şekilde ders dinlemek zorunda kalan çocukların akademik başarısında önemli düşüşler saptanmıştır (Belot ve James, 2009; Acham vd., 2012 ; Wilder Research, 2014). Sağlıklı beslenme özellikle öğrenci- öğretmen ilişkisinde olumlu etkileşime neden olmakta, benlik saygısını geliştirmekte ve çocukların zihinsel performansını arttırmaktadır (WHO, 2006: 7). Okul yemeği ile bilişsel gelişim arasındaki ilişkiyi araştıran pek çok çalışmada, yoksul bölgelerdeki okullarda mikro besin desteği sağlayan yemek programlarının, çocukların bilişsel gelişimini olumlu yönde desteklediği ortaya konmuştur (Stuijvenberg, vd., 1999; Kristjansson vd. 2007). Özellikle demir ve multivitamin desteği sağlayan okul yemeklerinin dikkat ve kısa süreli bellek gibi bilişsel becerilerin gelişiminde önemli faydalar sağladığı tespit edilmiştir. Çin'de 9-12 yaş grubunda yoksul bölgelerde yaşayan 3600 öğrenci arasında yapılan bir çalışmada, 5 ay boyunca günlük 5 miligram demir dahil multivitamin desteği sağlanan öğrencilerin, sağlanmayan öğrencilere göre matematik testi puanlarının önemli ölçüde iyileştiği görülmüştür. Bu öğrencilerin aynı zamanda Hb seviyesinde (hemoglobin) olumlu gelişmeler kaydedilmiştir (Luo vd., 2012). Kenya' da yapılan çalışmada da hayvansal gıdaların yemek programlarına dahil edilmesinin bilişsel becerileri ve öğrenimini geliştirdiği tespit edilmiştir (Drake vd.,2018: 70). Ancak okul yemeği programı tek başına akademik başarı için yeterli değildir. Uygun bir müfredat, kaliteli öğretmenler, uygun ders kitapları ile sağlanan kaliteli eğitim programları ile birlikte uygulandığında beklenen etkisi ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan okul yemeğinin hazırlanması ve sunumunda eğitim personelinin yararlanması, özellikle öğretmenler üzerinde ilave bir yük getireceği için öğrenme başarısı üzerinde olumsuz bir etki yapabilecektir (Rassas, Ariza-Nino ve Peterson:24).

Okul yemeği uygulamaları fiziksel gelişim üzerinde de olumlu etkilere neden olmaktadır. Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde besin değeri yüksek beslenme programları, okul çağı çocuklarının birincil sorunu olarak değerlendirilen yetersiz beslenme sonucu ortaya çıkan obezite ve fiziksel aktivite yetersizliği gibi pek çok sorunun giderilmesinde başat rol oynamaktadır. Diğer yandan ilerleyen yaşlarda ortaya çıkan kardiyovasküler hastalıklar, kanser, diyabet ve osteoporoz gibi kronik hastalıklara yakalanma riskini azaltmaktadır (WHO, 2006: 4). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre okul beslenme programları yarı zamanlı okullarda, önerilen günlük enerji ve besin ihtiyacının yüzde 30'una tam gün okullarda ise yüzde 60 ila yüzde 75'ine katkıda bulunmaktadır (WHO 1998). Özellikle kız çocuklarında anemiyi %20 oranında azaltabildiği gibi eve al götür uygulaması ile kız çocuklarının baktığı küçük kardeşlerinin de beslenme kaynaklı sağlık durumunda iyileştirmeler sağladığı tespit

edilmiştir (World Food Programme, 2016). Hindistan'da yapılan bir araştırma, okul günü başına 3 sentlik maliyetlerle ilkokul öğrencilerinin günlük protein ihtiyacının %100'ü, kalori ihtiyacının yaklaşık %30'unun ve demir ihtiyacının ise %10'unun karşılanabileceğini göstermektedir (Afridi, 2010).

3.1.3.Yoksulluk ve Sosyal koruma

Formel eğitim sistemi eğitime katılan çocukların, özellikle yoksul aile çocuklarının, aileden gelen sosyo-ekonomik statüsünü değiştirmenin, yoksulluğun bir nesilden diğer nesle geçmesini önlemenin en önemli aracı olarak görülmektedir. Özellikle kamu marifetiyle sunulan eğitim hizmetleri farklı gelir grubu ailelere mensup çocukların sosyal bir ortamda eşitlenmesine, kaynaşmasına ve sosyal dışlanma riskinin azalmasına katkı yapabilmektedir. Çocuklar devlet okullarının sağladığı bu kaynaştırıcı ortamda paylaşmayı, beraber çalışmayı, kişisel becerilerini fark etmeyi ve başkalarına saygı duymayı öğrenirken aynı zamanda kendine duyulan saygının bir sonucu olarak gelişme çabalarını desteklemektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı okul, çocukların farklı ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak verecek bir sosyal refah ortamı olarak da görülmektedir. Bu noktada özellikle okul yemeği uygulamaları, çocukların okul ortamının yarattığı sosyal çevre içerisinde düzenli ve sağlıklı beslenmelerine olanak verirken aynı zamanda yoksul aile çocuklarının yetersiz beslenme kaynaklı fiziksel ve zihinsel gelişimlerini destekleyerek, diğer çocuklarla eşit fırsatlar yakalamasına olanak vermektedir (Candaş vd., 2011: 8). Okul ortamında hep beraber yemek yemek özellikle yoksul çocukların günde bir öğün dengeli ve sağlıklı beslenmesine olanak tanırken, sağlıklı beslenme davranışları kazanmalarına, yeni gıdalar tatmalarına ve sosyal becerilerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır (WHO, 2006: 16).

Ücretsiz okul yemeği hizmeti ile aynı zamanda yoksul ailelere bir gelir transferi yapılmış olmaktadır. Bu transfer ile hanenin gıda harcamalarının bir kısmı azaltılmakta, diğer ihtiyaçlar için kaynak yaratılabilmektedir (FAO, 2015: 20). Dünya Bankası (2009)'na göre ücretsiz okul yemeği uygulamaları ile çocukların toplam yemek ihtiyaçlarının %16'sının karşılanması mümkün olmakta bu sayede ailenin çocuğu için yaptığı harcamaların %10'unun karşılanması mümkün olabilmektedir.

Okul yemeği aynı zamanda yarattığı ekonomik faydalar ile de ekonomik kalkınma üzerinde etkili olabilmektedir. Okulda yemek, eve al götür ve sağlıklı atıştırmalıklar şeklinde ücretsiz okul yemeği sunan 10 ülkede 1 ABD doları tutarındaki yatırımın, çocukların sağlık ve eğitim kalitelerini arttırmaları suretiyle yetişkin bireyler haline geldiklerinde verimliliklerini arttırdığı, bunun da 3 ila 8 ABD doları tutarında ekonomik getiri yarattığı tespit edilmiştir

(Drake vd., 2018: 53). İyi beslenmenin çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimleri üzerindeki etkisi aynı zamanda onların gelecekte elde edecekleri gelirler üzerinde de doğrudan bir etki yaratmaktadır. FAO (2012)'ya göre iyi beslenen çocuklar el emeği ile çalışmalarında fiziksel olarak daha güçlü olmalarından kaynaklanan daha yüksek ücretler alırken, iyi beslenen, okula erken başlayan ve devam sorunu yaşamayan çocukların bilişsel becerileri gelişmekte, buna bağlı olarak da daha yüksek ücretli işler bulabilmektedirler. Bu durum çocukların ömür boyu elde edecekleri gelirin artmasına neden olurken, aynı zamanda ülkenin GSYİH'sında da %2-3 oranında bir artışa neden olabilmektedir.

Diğer yandan okul yemeği uygulaması çocuk işçiliğinin azaltılmasında da etkilidir. Eğitimin maliyetini arttıran her unsur aynı zamanda çocuk işçiliğini de arttırmaktadır. Bu nedenle diğer uygulamalarla beraber ücretsiz öğle yemeği kayıt ve devam oranlarını arttırarak dolaylı olarak çocuk işçiliğini azaltmaktadır (Ray, 2006: 8; Hoop ve Rosati, 2012: 2). Özellikle yoksul çocukları okula çekmek ve okulda tutmak için okul yemeği programlarının kullanılması eğitim süresini ve kalitesini arttırarak yoksulluk döngüsünün kırılmasına katkı yapmaktadır. Aileler açısından okulda sunulan ücretsiz yemek aile bütçesi açısından bir katkı sağlarken, eğitimin gelecekte sağlayacağı gelir artışı beklentisi aileleri çocukları okula gönderme yönünde teşvik edebilmektedir. Bu durum okul yemeği uygulamasının aileler için sağladığı faydalar kadar, uzun dönemde yetersiz eğitim nedeniyle ortaya çıkması muhtemel yoksulluğu ve yoksulluğun kuşaklararası aktarımını engellemektedir (Candaş vd., 2011: 13). Ücretsiz okul yemeği uygulaması kız çocuklarının okula kayıt ve devam oranlarını artırarak toplumsal cinsiyet temelli yoksullukların da azaltılmasına katkı yapmaktadır. Özellikle eve al götür şeklinde uygulana okul yemekleri pek çok gelişmekte olan ülkede kız çocuklarının okula gönderilmesinde etkili bir yöntem olarak görülmektedir. Kızlar her okul günü başına aldıkları kumanyalar için aileleri tarafından okula gönderilmektedir.

4. Tekirdağ/Süleymanpaşa İlkokullarında Bir Araştırma

4.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Dünya' da ve Türkiye'de yoksulluk sorunu içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahip olan çocuk yoksulluğunu, tamamen ortadan kaldırmasa da önemli oranda azaltacağı düşünülen, ücretsiz okul yemeğinin yoksul çocuklar üzerindeki olası etkilerini araştırmaktır. Gelişmiş pek çok ülkede ve Türkiye ile benzer gelişmişlik seviyesine sahip hatta daha düşük gelirli ülkelerde hayata geçirilen bu uygulamanın, yoksul çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimleri üzerinde önemli katkıları olduğu yapılan pek çok araştırmada

vurgulanmaktadır. Türkiye’de bu kapsamda yapılmış sınırlı sayıda çalışmada da ücretsiz okul yemeğinin hem yoksul çocuklar hem de aileleri için önemli faydalar sağlayabileceği değerlendirilmiştir. Bu çalışmada amacımız böyle bir uygulamanın hayata geçirilmesi durumunda sağlanabilecek faydaların neler olduğu, çocuk yoksulluğunun kalıcı etkilerini ortadan kaldırmada alan yazında bahsedilen faydaları sağlayıp sağlayamayacağı, uygulamada karşılaşılabilecek sorunların neler olabileceği, okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin yaşadıkları pratiklerle okulda beslenmenin önemi ve yoksul çocukların okulda beslenme ihtiyaçlarını ne şekilde ve ne düzeyde karşılayabildiklerini tespit etmektir.

4.2.Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın evreni Tekirdağ Süleymanpaşa İlçesinde bulunan ilkokullar oluşturmaktadır. Süleymanpaşa İlçesinde 26’sı devlet 6’sı özel olmak üzere toplam 32 ilkokul bulunmaktadır. Araştırmamızda okulların buldukları bölgelerin gelir durumları dikkate alınarak düşük, orta ve yüksek olmak üzere üç farklı gelir grubundan ailelerin yaşadığı bölgelerdeki 12 devlet ilkokulunda, 12 okul yöneticisi 23 öğretmenler ve 26 veli olmak üzere toplam 61 görüşme gerçekleştirilmiştir. Okulların belirlenmesinde ve görüşmelerin gerçekleştirilmesinde öncelikli olarak Milli Eğitim Bakanlığı’na ait Araştırma Geliştirme ve Sosyal Etkinlik (AYSE) uygulaması üzerinden müracaat edilerek gerekli izinler alınmıştır. Sonrasında İl ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri ile yapılan görüşmelerle araştırma kapsamında görüşme yapacağımız okullar belirlenmiş, okullara araştırma konusu ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Görüştüğümüz okulların tamamı ailelerin gelir durumları açısından homojen bir yapıya sahip olmasa da belirlenen gelir gruplarına mensup çocukların, toplam içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olduğu tespit edilmiştir.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Ücretsiz okul yemeğinin Türkiye’de yoksul çocuklar üzerindeki olası etkilerini belirlemeyi amaçlayan çalışmamız nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi, nicel araştırma yönteminin duyu düşünce ve davranışların sayısal veriler yardımıyla ifade edilmesinde yaşanan güçlükler karşısında geliştirilmiş bir analiz yöntemidir. Araştırmamızı görüşme yönteminin bir uygulaması olan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile gerçekleştirdik. Görüşme yöntemi nitel araştırmalarda temel veri toplama aracıdır. Bireylerin araştırılmak istenen olaylara yönelik algılarını, tanımlamalarını ve geçceği inşa edişlerini kavramada başarılı bir yöntemdir (Punch,

2011: 166). Araştırmamızda yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanmamızın nedeni ise araştırma konumuzun gerçekte araştırmaya katılanların duygu, düşünce ve karşılaştıkları örnekler çerçevesinde şekillendirilmesidir. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile yapılandırılmış görüşme yönteminden farklı olarak sorular belirli bir sırada katılımcılara sorulmamakta soru sayısı ve sırası katılımcının ifadeleri doğrultusunda değişebilmekte dahası önceden belirlenen konular ve soruların dışına çıkılmak suretiyle katılımcının görüşleri daha geniş bir değerlendirmeye alınabilmektedir (Kozak, 2017).

4.4. Verilerin Analizi

Veri analiz sürecinde ilk olarak 61 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen 150 dakikalık ses kaydı çözümlemesi yapılarak metin dosyası haline getirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde betimsel analizi yönetimi kullanılmıştır. Betimsel analiz, toplanan verilerin belirlenen temalar doğrultusunda özetlenip yorumlanmasına dayanan nitel analiz yöntemlerinden biridir. Bu yöntem ile amaçlanan toplanan verilerin ve bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış şekilde okuyucuya sunulmasıdır. Betimsel analiz dört aşamada gerçekleştirilmektedir. Birinci aşama; araştırma sorularından, kavramsal çerçevesinden ya da görüşmelerden hareketle veri analizi için bir çerçeve oluşturulmasıdır. İkinci aşamada, birinci aşamada oluşturulan çerçeveye göre elde edilen veriler okunur ve düzenlenir. Üçüncü aşamada düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir. Son aşamada ise tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239). Bu yöntemi tercih etmemizdeki en önemli neden bu yöntemin araştırmaya katılan görüşmecilerin görüşlerini aktarmak için doğrudan alıntı yapmaya uygun olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırmada ses kayıt cihazı vasıtasıyla toplanan veriler öncelikle metin dosyası haline getirilmiştir. Metin dosyası hazırlanırken görüşmecilerin ifadeleri olduğu gibi alınmış, görüşmeciden kaynaklanan ifade ve cümle bozukluklarına müdahale edilmemiş, yazım kaynaklı hatalar düzeltilmiştir. Metin dosyasının oluşturulma aşamasında ayrıca her bir katılımcıya bir kod vermek suretiyle kimliklerinin gizli kalması sağlanmıştır. Kodlama işlemi yapılırken okullar alfabetik sıraya sokulmuş ve 1 den 12'ye kadar rakamlar verilmiştir. Görüşme yaptığımız okul yöneticileri için "M", öğretmenler için "Ö", veliler içinse "V" şeklinde kodlama yapılmıştır. Ayrıca okullarda birden fazla öğretmen ve veli ile görüşüldüğünden ses kayıt cihazındaki sıraya bağlı olarak görüşmeciler her okul kendi içinde olmak üzere 1'den başlayarak kodlanmıştır. Ayrıca okulların buldukları bölgeler de düşük, orta

ve yüksek şekilde belirtilmiştir. Örneğin gelir durumu orta, 1. alfabetik sıradaki okulda 2.sıradaki veli ile yaptığımız görüşme (1V2 orta) şeklinde kodlanmıştır. Verilerin kodlanmasında açık kodlama yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntemde sahadan elde eden veri metinleri not kâğıdının ya da bilgisayar kaydında metnin kenarına bir başlangıç kavramı yazılı ve farklı bir renkte boyayarak ya da farklı biçimde belirgin hale getirilir. Sonraki analizlerde yeni temalar yaratma ve başlangıçtaki kodları değiştirme mümkün olmaktadır (Neuman, 2006: 664). Bu çerçevede araştırma kapsamını içeren kelimeler, cümleler ve paragraflar belirlenerek benzer ifadeler bir araya getirilmek suretiyle kodlar oluşturulmuştur. Analiz sürecinde veriler birçok kez okunmuş benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılmıştır.

4.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Bütün araştırmalarda güvenilirlik ve geçerlik esas sorundur. Güvenilirlik; tutarlılık veya sağlamlık şeklinde ifade edilebilir. Aynı şeyin benzer koşullar altında tekrarlandığında yinelenmesine veya tekrar oluştuğuna işaret eder. Geçerlilik ise doğruluğa işaret eder. Bir fikrin fiili gerçekliğe ne kadar iyi oturduğuna gönderme yapar (Neuman, 2006: 276-277). Nitel araştırmalarda geçerliliği ve güvenilirliği sağlamanın yolları; dış güvenilirlik, iç güvenilirlik ve objektifliğin sağlanmasıdır (Başkale, 2016). Araştırmada iç güvenilirliği sağlamak amacıyla görüşmelerde kullanılan yarı yapılandırılmış soru formlarının hazırlanmasında alanyazın ayrıntılı bir şekilde taranmış, sorular bu çerçevede belirlenmiştir. Uygulama aşamasında ise Milli Eğitim Bakanlığı ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmak suretiyle araştırmaya katılanların, araştırmanın önemini kavramaları ve tedirgin olmadan sorulara daha rahat cevap verebilmeleri sağlanmıştır. Diğer yandan araştırmanın bir kısmını oluşturan kantinlerin araştırmacı tarafından bizzat gezilip gözlem yapma olanağı yakalanması, bazı sorulara verilen cevapların ne derece geçerli olduğunun gözlenmesi açısından iç geçerliliğe katkı yapmıştır. Diğer yandan verilerin değerlendirilmesi ve sunulmasında objektif davranılması iç güvenliğe katkı yapacak bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Dış geçerliliği sağlamak içinse araştırmanın analiz yöntemine uygun olarak geniş bir betimleme yapılması tercih edilmiş, görüşme içerikleri sıklıkla sunulmuştur. Diğer yandan nitel araştırmalarda güvenilirliğin sağlanmasındaki temel ölçütlerden bir diğeri de araştırmanın kaç kişiyle, ne zaman ve nerede gerçekleştirildiğidir (Kozak, 2017: 137). Araştırma verisi okulların içerisinde öğretmen ve velilerin en uygun olduğu tenefüs saatlerinde toplanmış ve 61 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu sayı nitel araştırmalar için ön görülen asgari sayının oldukça üstündedir.

4.6. Bulgular

Yemek Kalitesi ve Hijyen Sorunu: Taşımali Okul Örneği

Bölgesel hedefleme yoluyla sağlanan ve taşımali okullarda verilen ücretsiz öğle yemeği Türkiye’de sıcak ücretsiz okul yemeği uygulamasının ilk örneklerindedir. Kısmi uygulamalı bir örnek olarak bu durum, araştırma konumuz açısından önemli tecrübelerin elde edilmesine olanak vermektedir. Araştırmamızda ücretsiz okul yemeği sağlanmasını değerlendirmelerini istediğimizde katılımcılardan özellikle müdürler ve öğretmenler yemeğin tedariki ve sunumu konusunda kaygılarını dile getirmişlerdir. Bu kaygılar daha çok taşımali okullarda sağlanan ücretsiz öğle yemeğinin kalitesi ve lezzeti ile ilgiliydi. Yatılı bölge okullarında yaşadıkları tecrübelerle dayanarak, ücretsiz okul yemeği sunumunda yaşanan sorunların dikkate alınmadığı takdirde istenilen sonucu vermeyeceği yönünde görüş beyan etmişlerdir. Daha önce bu okullarda görev yapan müdürler ve öğretmenler, okullara gelen yemeğin kalitesinin ve lezzetinin yetersiz olduğundan bahsettiler. Genellikle yemeklerin soğuk gelmesi, kullanılan malzemelerin kalitesizliği ve hijyen gibi konularda sıkıntı yaşandığını, öğrencilerin bu yemekleri istekle yemediklerini gözlemlediklerini ifade ettiler.

... Böyle binlerce insanın aynı yerde yapılıp dağıtılma şeklinde yapılırsa çok sağlıklı olacağını düşünmüyorum. Askeriyede de yaşadığımız benzer sıkıntıların okullarda da yaşanma riski olabileceğini düşünüyorum. O yüzden ücretsiz de yapılacaksa etkinliklerin denetim mekanizmasının doğru çalışması gerektiğine inanıyorum (8M yüksek).

... Yemek taşıma kapsamından bir köfte geliyordu, köfte köfteye benzeriyordu. Çok eleştirdik biz dedik çocuklarımıza veriyoruz (4M yüksek).

... Benim daha önce çalıştığım okullarda öğle yemeği veriliyordu taşımali öğrenciler vardı. Buradaki amaç tamamen kâr gütme amaçlı olduğu için ihaleyi alabilmek için en düşük fiyatı veriyorlar. Sonra bu verdikleri düşüktan da kâr etmek istedikleri için bütün malzemelerin en kalitesizini kullanıyorlar. Ve bunu da çocuklar yemiyorlar. Devletin verdiği para veya Bakanlığın verdiği para tamamen boşa gidiyor. Alınan yemekler atılıyor (1M düşük).

Veliler ise sıklıkla güven eksikliği sorunu dile getirilmiştir. Verilecek yemeklerin kalitesi ve hijyen koşullarının sağlanmasının zor olacağı düşüncesi ve daha önce medyada duydukları zehirlenme olayları nedeniyle tedirgin yaklaşmaktadırlar.

... Hijyenik mi? Güzel bir şekilde dezenfekte ediliyor mu? O tür sahneler aklıma gelir açıkçası. Çünkü burada gözümüzün önünde oluyor okulda.

İstediğimiz zaman görebiliyoruz. Ondan bir sıkıntı olmuyor. Ama dışardan yemek gelirse hani kötü demiyorum ama nasıl olur diye bir şüphe aklımda olur açıkçası. Zehirlenmeler, tavuk yemeklerinde özellikle. Duyuyoruz televizyonlarda. Soru işaretleri takılır gelir aklıma (7V1 yüksek).

... Ücretsiz verilse de vermem ben kendim getirmek istiyorum. Daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum. (10V1 yüksek).

... Mesela süt ve kuru üzümde bu problemleri yaşadık ücretsiz olduğu için bayat kuru üzüm mü veriliyor, sütler için çocuklarımız mı kısırlaştırılıyor, bekletilmiş sütler mi çocuklarımıza veriliyor gibi soru işaretleri var velilerimizin kafasında. Bazıları ilk başlarda izin vermediler süt ve kuru üzüm uygulamasına çocukları için. Yani yeni yeni alıştılar işte dediğim gibi ücretsiz maalesef ülkemizde normalde aslında bu ama ülkemizde endişeyle karşılanıyor. Acaba ücretsiz olduğu için bir hile mi var diye düşünce oluşuyor (6Ö2 düşük).

Genel olarak katılımcılar yemeğin tedariki için yapılan ihalelerin kötü niyetle istismar edilebileceğini, ihalelerde belirlenen fiyatlar üzerinden yemek tedariki yapan firmaların kötü niyetli davranışlarda bulunabileceği düşüncesindeydiler. Bu durum geçmiş dönemlerde ihale yoluyla yemek tedarikinde yaşanan sorunlara şahit olan okul müdürleri ve öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Yine müdürler ihaleyi alabilmek için firmaların en düşük fiyatı verme kaygısının, gerçekte sağlanamayacak fiyatlarla ihalenin sonuçlanmasına neden olduğunu dile getirmişlerdir.

...Ben köyde taşımalı bir okulda çalıştım. Mesela yemekler kaliteli çıkmıyordu. Çok şikâyet vardı. Ama buna rağmen bir tedbir de alınmıyor veya denetlenmiyor. Yani sadece yemeğin gelmesi önemli değil. Bunu getiren kişi kaliteden de taviz vermeyecek. Ama ne yapıyor ihaleyi almak için fiyatı aşağı indiriyor ve bunu sağdan soldan bulduğu ürünlerle yemek yaparak gerçekleştiriyor. O da masraflarını kısmak zorunda hissediyor kendini. Ama bunu çocuk yiyor işte yani (3Ö1orta).

... İhale şirketi aldığı anda şuan geçen seneki çalıştığım kurumda biliyorum. İhaleyi 3 mü 4 liraya mı ne alıyorlar 4 liraya şuan ne yiyebiliriz? Dışarıya çıktığımızda şuan 4 liraya dürüm yiyemiyoruz ama önümüze geliyor. Taşımalı çocukları düşünüyorum bir sıcak çorba bir sulu yemek bir çeşit işte salata olur turşu olur ayran olur yoğurt olur meyve suyu oluyor ve ekmek. İhalede 4 lira 3 lira kalite bekleyemeyiz, kalite bekleyemiyoruz (4M yüksek).

Bu durum karşısında müdür ve öğretmenlere böyle bir hizmetin sunulması durumunda hangi yöntemin kullanılması daha uygun olur? şeklinde sordüğümüz soruya ise okulda pişirmenin hijyen ve ailelerdeki güven sorununun giderilmesinde önemli olduğu beyan edilmiştir. Ancak görüştüğümüz

okulların hiç birinde yemek pişirmek ve sunmak için uygun alanların olmadığını tespit ettik. Bu durumun farkında olan okul müdürleri yeterli personel ve fiziki imkânların sağlanamaması durumunda okullarında böyle bir hizmeti vermelerinin mümkün olmadığını beyan etmişlerdir. Ayrıca eğer yemek sunumu hizmeti öğretmenler için ilave bir yük getirecekse bu durumun da sorunlara neden olacağını söylemişlerdir.

... Okullarda yemek yemeye yer yok, yerimiz yok. Onların sağlanması gerekiyor. Önce fiziki şartlar sağlanacak ki ondan sonra yemek işine gireceğiz. Tabii ki güzel olur ama önce fiziki şartlarımızın bence şey olması gerekiyor düzenlenmesi gerekir (2Ö1 düşük.).

... Kesinlikle okulda pişirilmeli. Dışarıdan getirmektense okulda uygun alan var ise okulda pişirilmeli ve okulda denetlenmeli tabii ki yani önemli olan öncelikle bunun için uygun yerin olması gerekiyor. Ondan sonra tabii çalıştırılacak personel dışarıdan mı yoksa il Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinden mi olacak? Bunlar çok önemli çünkü dışarıdan olduğu zaman çok fazla okul yönetimi olarak bizler bir yaptırım uygulayamıyoruz ama okul içinden olduğu zaman bizlerin denetlemesi ve yaptırım uygulaması daha kolay olur (6M düşük.).

... Öğrencilerin oradaki düzenini kim sağlayacak? Zaten sendikalar şuan sendikal hakkını kullanarak diyor ki öğlen arası nöbeti öğretmenler tutmasın. Yemek konusunda öğretmen orda sorumluluk alacak mı? (4M yüksek).

Bir okul müdürü yemek tedariki için farklı bir öneri getirerek yemeklerin öğretmen evlerinde pişirilmesinin sorunları kısmen ortadan kaldıracığını beyan ederken bir başka okul müdürü de okullara bütçe verilmesi durumunda lezzet ve hijyen sorunlarının giderilebileceğini beyan etmiştir.

... Yine devlet eliyle, işte bizim ne var öğretmen evlerimiz var. Öğretmen evlerinde çalışan aşçılarımız var. Bunlara yaptırılarak okullara dağıtılıp bu tür bir yemek dağıtımını sağlanırsa öğrenciler için çok faydalı olacağını düşünüyorum (1M düşük.).

... Okullara öğrenci başına belli bir ödenek veriliyordu (taşınabilir eğitimde). Ücretler okulların hesabına yatıyordu. Komisyon tarafından liste hazırlanıyordu. Yemek listesi. Gerekli malzemeler yiyecek malzemeleri okul tarafından... Biz mesela bir tane aşçı tutuyorduk bir tane yardımcısı. Tamamen hizmet okulda veriliyordu. Kendimiz aldığımız için ürünün kalitesine ne bileyim son kullanma tarihine, tazeliğine dikkat ediyorduk. Çok güzel oluyordu. Ama sonradan ihaleye geçti bu iş. İhaleye geçtikten sonra şey tabii olmadı yani (3M orta).

Çocuklar Nasıl Besleniyor: Veliler Okulda

Çocukların okulda nasıl beslendikleri sorumuza farklı cevaplar aldık. Bunlar; beslenme çantası uygulaması, kantin yemeği, kantinden atıştırılmalık almak, çocukların eve gitmesi ve belki de en ilginç olanı velilerin öğle yemeklerinde okullara gelip çocuklarını beslemeleri. Gezdiğimiz okullarda velilerin okul bahçesinde beklediğini gördük. Yaptığımız görüşmelerde velilerin öğle yemek teneffüsünde ya da diğer kısa teneffüslerde çocuklarını alarak ya okul dışına ya da kantine götürerek beslediklerini öğrendik. Bu durum özellikle Roman vatandaşlarının ağırlıkta olduğu okulda daha belirgin bir haldeydi. Çok sayıda veli okul içerisinde teneffüs saatini bekliyor, sonra çocuğunu alarak kantine götürüyordu. Durumu, görüştüğümüz okul müdürüne sorduğumuzda velilerin erken saatlerden itibaren okula geldiğini, özellikle soğuk havalarda kaloriferden yararlanmak için bu şekilde davrandıklarını ifade etti. Bu duruma, orta ve yüksek gelirli ailelerin çocuklarının devam ettiği okullarda da şahit olduk.

...Poğaçı, çay yani ne isterse. Beslenme getirmiyoruz. Kendimiz alıyoruz (1V1 düşük).

Diğer yandan tam gün eğitim veren hemen bütün okullarda evleri yakın olan çocukların öğle yemeği için evlerine gittiklerine şahit olduk. Ancak bu durum okul müdürleri tarafından güvenlik sorunlarına neden olduğu, öğretmenler tarafından ise derse geç kalmaya neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.

...Biz şimdi velilerden dilekçe alıyoruz. Bunu da kontrollü yapıyoruz yani onlara gerekirse yaka kartı takacağız. Ama veli olmadan hiçbir öğrenciyi dışarıya çıkarmayacağız (3M.orta).

...Öğle yemeği bizim için başlı başına bir problem. Eve gidenler olacak, gitmeyenler olacak. Veli girecek çıkacak. Acayip bir curcuna bekliyoruz (113Ö1 orta).

...Çocuklar eve geliyor, karşıdan karşıya geçmek zorunda kalmazlar. Kış şartlarını da göz önünde bulundurmamız lazım. Havalar güzel şuan ama kışın (11V1 orta).

...Çocuk öğlen yemeğini eğer getirmemişse yanında evine gidiyor. Öğlenleri de yemeğini yedikten sonra kendi mahallesinde oyun oynuyor. Oynadığı için de dersine 15-20 dakika geç kalıyor. 15-20 dakika demek bir dersin yarısı demek (2M.düşük).

Okullarda gözlemlediğimiz bir diğer durum da kantinlerin çocukların beslenmesinde oynadığı roldü. Özellikle yüksek gelir grubuna ait çocukların gittiği okullarda kantinler büyük ve oldukça zengin bir çeşitliliğe sahipti. Teneffüs saatlerinde kantinlerin önünde uzun kuyruklar oluşmakta, çocuklar kan-

tinden genellikle sağlıklı şeker ve karbonhidrat içeren ürünler satın almaktaydı. Nispeten yoksul bölgelerdeki okullarda ise ya kantin yok ya da simit meyve suyu gibi bir iki kalem ürün satan okul kooperatifi şeklinde işletilen kantinler mevcuttu. Gelir durumu iyi çocukların günlük 10 TL'yi bulan okul harçlıkları ile geldikleri, görüştüğümüz veli ve öğretmenler tarafından beyan edildi. Bu çocuklar aynı zamanda ya beslenme çantası getirmekte ya da kantinden sıcak yemek yiyen grupta bulunmaktadır. Harçlıklar genellikle çocukların beslenmesi dışında harcanmak üzere verilmektedir. Yoksul ailelerin çocukları ise ya hiç harçlık almamakta ya da 1-2 TL'yi geçmeyen harçlıklarla gelmektedir. Ve bu çocukların bir kısmı bu harçlıklar ile aynı zamanda yemek ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Ancak bu sağlıklı beslenebilmeleri için yeterli olmamaktadır. Bir öğretmen bu durumu şöyle belirtti;

...Yoksul Çocuklar. Yani 5 lira ile 10 lira ile gelmiyor. En fazla 2 lira alıyor. O da burada kantinde ne alabilir, öğrenci simitle ayran alabilir. Bütün gün de simit ayranla geçmez herhalde. Tostla ayran almaya kalksa en az 5 lira tutar (12Ö1 orta).

Bir veli de çocuğuna her zaman harçlık veremediğini şu şekilde ifade ediyor.

...Bu hafta hiç veremedim. Verilmiyor yani. Bir sabah işte poğaçaya 1 lira 1 lira da çay 2 lira başka bir şey de vermiyoruz (1V1düşük).

Bu durumdan şikâyet eden bir öğretmen ise kantin harçlığının hem çocuklar arasındaki olumsuz etkilerinden hem de neden olduğu sağlık sorunlarından şu şekilde bahsetti;

...Yani ben kendi adıma sınıfıma para getirmeyi yasak ediyorum. Su dertleri oluyordu onu da çözdük. Arıtıcı koydular alt kata okulun. Şu anda her birinin mataraları var asılı. Mataralarını dolduruyorlar para getirmiyor bizim öğrencilerimiz. Kantincinin kazancı veya kazanmaması beni hiç bir şekilde etkilemiyor. Öğrencilerin sağlığını düşünüyorum (9Ö1 orta).

Okullarda çocukların yemek ihtiyacını karşıladıkları bir başka yöntem de beslenme çantası uygulaması. Genellikle öğretmenlerin belirlediği bir günlük mönüye göre öğrenciler evde hazırlanmış yiyecekleri sınıfta hep beraber yemekteler. Mönüler genellikle peynir, zeytin, yumurta ve tost gibi kolayca temin edilebilecek yiyeceklerden oluşmakta. Ancak bunu bile koyamayan veliler olduğunu öğretmenlerden sıkça işittik.

...Şimdi çocuğun yanına ailesi sadece ekmek koyuyor. Bu ekmekle hem sabah hem öğle besleniyor bu da yetersiz kalıyor (5Ö2 düşük).

...Mesela beslenme listemizde tost var diyelim tost yapamayan anneler var kuru ekmekle gelen çocuklar beslenmesini açtığı zaman beslenme çantasını saklıyor. Bu durumla çok karşılaştım. Sadece kuru ekmekle gelen çocuk var. Mesela en önde oturuyor çocuk, ben sınıftan çıkmadan

beslenme çantasını açmıyor bana karşı mahcup olmaktan çekiniyor çocuk (5Ö1 düşük).

Kantinci Yemeği: Parayı Veren Düdüğü Çalıyor

Araştırmamızda okullarda öğrencilerin yemek ihtiyacını karşıladığı kantinlerde de gözlemlerde bulunduk. Özellikle gelir durumu düşük bölgelerdeki okullarda kantin olmadığını ya da simit ve ayran gibi çok sınırlı satışların yapıldığını gördük. Roman vatandaşlarının yaşadığı bölgedeki bir okulda ise kantin, hem hijyen hem de satılan ürünlerin fiyatları konusunda dikkatimizi çekti. Yetersiz hijyen koşulları içinde faaliyet gösteren kantinde, paket olarak satılan et ve et ürünlerinin fiyatları 1,5 ila 2,5 TL arasında idi. Kantinci ile yaptığımız görüşmede ürünlerin dışarıdan geldiğini söylemiş fakat tedirginliğini saklayamamıştır. Gelişmiş bölgelerde ise okullarda kantinlerin çok çeşitli ürünler sunduğunu hatta sıcak öğle yemeği hazırlayıp sattığını tespit ettik. İsteğe bağlı olarak parasını veren velililer çocuklarının burada öğle yemeği yemelerini sağlamaktadır. Fiyatlar ise 6 ila 8 TL arasında değişmektedir. Bu hizmetin sağlandığı okul müdürleri ve veliler bu durumdan memnun olduklarını, hijyen ve lezzet açısından tatmin edici bulduklarını söylediler.

... Yemeği kantinci kendisi yapıyor. Dışarıdan getirtmiyor. Kendi bünyemizde. Mesela yarın ne yapacak patlıcan musakka, pilav, ayran. Patlıcanı gidip kendisi alıyor getiriyor. Nereden manavdan ya da pazardan sağdan soldan değil. Kendisi seçerek her şeyi. Ücreti de çok yüksek bir fiyat değil 5 lira,6 lira gibi. En azından yemekler gözümüzün önünde günlük yapılıyor. Çok memnunuz (7M yüksek).

... Kantinden yediriyorum. Çünkü kantinimiz çok temiz olduğunu biliyorum. Tanıyorum da. Çünkü hep evde yapıyorlar. Mesela poğaçamız. Hiç öyle dışarıdan ıvır zıvırımız yok paketli ürünler hariç. Kantinciler evde yapıyor. Temiz ve güzel olduğu için gönül rahatlığıyla yediriyorum (12V1orta).

Ancak bu durumun özellikle kantinden yemek yiyemeyen yoksul öğrenciler açısından imrendirici bir etkiye neden olduğu ve yeterince sağlıklı olmadığı yönünde görüşlerle de karşılaştık. Bir okul müdürünün ifadesiyle “parayı veren düdüğü çalıyor”.

... Parayı veren her öğrenci yararlanıyor. Nasreddin Hoca'nın da dediği gibi parayı veren düdüğü çalıyor. Veremeyenler oluyor. Çok veremeyecek gibi olanları bir şekilde biz telafi ediyoruz (12M orta).

... Ben kantini oldum olası onaylıyorum. Kantinciler bana kızıyorlar ama... Yani sağlık daha önemli çocuklar için (3Ö2orta).

Kantinci tarafından sağlanan öğle yemeği aynı zamanda yoksul çocukların öğle yemeği ihtiyaçlarının karşılanmasında da bir araç olarak kullanılmaktadır. Okullarda tespit edilen bazı yoksul öğrencilere müdür ve ya öğretmenlerin “ricası” ile kantinci tarafından ücreti alınmadan yemek verilmektedir.

... Evden bir şeyler getiremeyecek durumda olana, ya da ailesi alıp yemeğe götürmeyecek olanlara bir poğaça yerine arkadaş bir yemek veriyor. Yaklaşık bir 7-8 öğrencimiz var bu şekilde beslenen (7M yüksek).

... Yani çocuk öğlene gidemiyordu ev uzaktı, parası da yoktu ki kantinden yesin. Her öğlende böyle halsiz mutsuz. Destekledik okul idaresiyle, kantinciyle konuşarak. Düzenli işte günde belli bir şey yeme fırsatı sunduk (3Ö2 orta).

... Okul aile birliğinin belirlediği ekonomik durumu yeterli olmayan çocuklarımız için biz buradan hem okul aile birliği aracılığıyla hem de biraz bir kısmı da yemek şirketi olan kantin işletmecisinin aracılığıyla, öğrencilere ücretsiz yemek de verilmekte. Bir kısmını kantin işleten arkadaş karşılamakta bir kısmı da okul aile birliğinden karşılanmakta (8M yüksek).

Eline Bakma: Buram Buram Kokuyor

Çocuklar ister okul kantininde sıcak yemek yesinler ister kantinden aperatif olarak beslensinler isterse de beslenme çantası uygulaması ile beslensinler, birbirlerinin yediklerine özenmektedirler. Özellikle çocukların kantinde verilen sıcak öğle yemeğine özendikleri, öğretmenler tarafından sıkça beyan edilmiştir. Bu durum yalnız yoksul aile çocuklarını değil tüm çocukları etkilemektedir.

... Almayan ailenin durumu var ben evden getireceğim diyor ya da evde yedireceğim diyor. Fakat okulda yemek piştiği zaman ne yapıyor çocuk buram buram kokuyor. Sevmediği yemek de olsa ki bizim okulda çıkan yemekler çok güzel. Gerçekten çok güzel kalori dengesi falan süper bir şey. Biz de çok severek yiyoruz. Şimdi ne yapıyor buram buram kokuyor. Çocuk o yemeğin etrafında dolaşmaya başlıyor. Anlıyorum beden dilinden. Ne yapıyorum, gelmeyen öğrenci varsa onunkini ona veriyorum ya da kendiminkini ona veriyorum. O bir şekilde gösteriyor yani çocuk kendini belli ediyor. Yemeğin etrafında fir dönüyor gözler orada kalıyor. E koku yani (7Ö1 yüksek).

Beslenme çantası uygulamasında da özellikle yoksul aile çocuklarının öğretmenler tarafından belirlenen mönüleri getiremedikleri zamanlar olduğu, ya da daha farklı yiyecekler getiren çocukların yediklerine özendikleri durumlar da sıklıkla yaşanmaktadır. Bu durumdaki çocuklar genellikle bu du-

rumdan utanmakta, saklama ihtiyacı duymakta ya da daha farklı tepkiler vermektedir.

...Bir öğrenci fındık yiyordu ondan sonra düşürdü elinden. Birazcık daha varlığı olmayan bir öğrenci o yerdeki fındığı aldı yedi mesela. Ben bunu hiç unutamam. Yani bu üzücü (7Ö1 yüksek).

...Ben bir gün gözlemedim birebir olaya şahit oldum. Bana bir gün beslenme tabağı gelmişti. Çocuğun gözü o tabaktaydı hemen anladım gel bakalım dedim gel senin sınıfına gidelim. Sınıfına götürdüm. Arkadaşlarının beslenme saati dedim bu da senin bugünkü beslenmen deyip tabağı ikram ettim ve sınıftan çıktım. Sınıftan çıktım ama dönüp bir bakayım dedim, kapıdan sınıfa kapıyı araladığımda çocuğun o yemeği yemesini gördüğüm zaman insan çok farklı duygulara gidiyorlar. Çocuk tatlı tuzlu fark etmeden ağzına attığını görünce insan biraz kötü hissediyor (6M düşük).

...Burada Altınova'da da çalıştım. Orada daha doğudan gelip fabrikada tuğla ocaklarında çalışan çocuklar vardı. Orada mesela. Hele Diyarbakır'da bakıyordum ki hani bir kuru ekmek getirmiş. "Yavrum hani başka bir şey yok mu yanına bir peynir?" "Öğretmenim peynirimiz bitmiş" denildiğini de gördük. Veya da hiç koymayan da var. Diğeri çok güzel koyuyor. Ona şöyle bir bakıp yalandığına ağzının sulandığına da şahit oldum (8Ö2 yüksek).

Ücretsiz Ama Kime?

Ücretsiz okul yemeğinin kimleri kapsamaması gerektiği şeklindeki sorumuza okul müdürleri, veliler ve öğretmenlerden farklı yanıtlar aldık. Bazıları bunun yalnızca yoksul öğrencileri veya okulları kapsamaması gerektiğini düşünürken bazıları koşulsuz sunulması gerektiğini düşünmektedir.

...Bu hizmetin yapılmasının doğru olduğunu fakat bunun sosyal devlet anlayışı içinde ekonomik durumu iyi olan aileleri de içermemesi gerektiğini düşünüyorum. İnsanlar kendi ücretini vermeye devam ederlerse yemek firması da buna göre otokontrolünü sağlamaya devam eder. Öbür türlü tamamen devlet aracılığıyla yapılan hizmetlerde bazen otokontrol sistemi bozulabiliyor (8M yüksek).

...Hangi bir okula sağlanacak yani. Hangi birine verilir ki yani. Bence olmalı ama şöyle olmalı. Bir ilin ya da ilçenin fakir mahallelerinde evet olmadı. Mesela Aydoğdu'da olmalı. Tekirdağ'ın üç beş belirli yerinde evet bence olmalı. Çünkü oralarda gelir seviyeleri düşük çok insan yaşıyor. Ama buralar için değil. Dediğiniz gibi buna ihtiyacı olan çok insan var. Buradakilerin çoğu doktor, mühendis, öğretmen çocukları. Benim gibi

okulda çalışan da yani var. 300 kişilik okulda 30 kişi vardır durumu olmayan. Ama mesela biz yardımcı oluyoruz biz hallediyoruz sınıf içindeki durumlarda. Aramızda topluyoruz (12V1 orta).

Daha sıklıkla belirtilen görüş ise koşulsuz sunulmasıydı. Bu görüşü belirten katılımcılara göre bu durum hem çocuklar arasında eşitliği sağlayacak hem de zengin fakir ayrımı yapmadan özellikle sağlıksız beslenme sorununa çözüm getirebilecektir.

...Yani şunu bir de askerde düşünün. Hepsi aynı karavandan yiyor. Zengin çocuğu da fakir çocuğu da eşit şartlarda yiyorlar. Ayrım yok. Birinin fazla diğerinin eksik değil (7Ö1 yüksek).

...Sadece ekonomik durumu kötü olanlar için değil yani. Diğer çocukların da bence doğru beslenmesi için ücretsiz yemek dağıtımı güzel. Hepsi için bence (12Ö2 orta).

...İşte biz fakiriz okulda yemek veriyorlar, psikolojik olarak olumsuz etkilenir (3Ö2 orta).

...Eğer projeden zengin fakir demeden herkes yararlanacaksa kesinlikle olumlu olur. Ancak bundan sadece yoksullar faydalanır derlerse çocuklar daha çok eziklik hissedecek ve alt tabaka katılmayacaktır bu projeye. Her çocuğa eşit olacak çocuklar aralarında fark olduğunu hissetmeyecek. Mesela yapılan yardımlarda çocuklar bunu hissedebiliyor bana yoksul gözüyle bakıyorlar diye düşünüyor. Mesela yardım kabul etmeyen çocuklar çıkıyor (5Ö1düşük).

Sadece Yoksullar İçin Mi Okul Yemeği? Bilinç Yoksulluğu

Araştırmamıza başlarken ücretsiz okul yemeği sağlamanın yoksul çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimleri üzerinde etkilileri üzerinde odaklanmıştık. Gelir durumu iyi olan ailelerin çocuklarında beslenme kaynaklı fiziksel ve bilişsel bir sorun öngörmemiştik. Ancak araştırmamızda görüştüğümüz öğretmenler ve velilerden çocukların mevcut beslenme yöntemleri ile ilgili aldığımız bilgiler, aslında gelir durumu iyi olan çocukların da gerçekte yeterli ve uygun beslenmediğini tespit ettik. Gelir durumu iyi olan ailelerin çocuklarının beslenme çantası veya okulda velinin gelip beslenmelerini sağladıklarında, çocuklara genellikle karbonhidrat ve şeker ağırlıklı yiyecekler yediklerini tespit ettik. Çocukların kantinden alışveriş yapmaları için günlük 10 TL'ye kadar harçlık veren ailelerin olduğunu, bu çocukların harçlıkları ile kantinden aldıkları atıştırma malzemelerinin fazla tüketilmesi sonucunda da obezite sorununun yaygın olduğunu gördük.

...Yoksulluk sebebiyle olmasa da ailelerin bazı tutumlarından. Mesela ailede belki para var ama beslenme konusunda yetersiz. Hani çok fazla bilinçli aile değil, çocuğun beslenmesine özen göstermiyor (7Ö yüksek).

...Çocuklar aoperatif yemekler çok yediği için biraz vücutları bozuldu, şekilleri, duruş bozuklukları başladı, kiloları arttı (9Ö2 orta).

...Ben geçen gün bir öğrencimin fotoğraf çektim, velisi bir sürü abur cubur almış. Ben dedim ki buna bu kadar şey göndermeyin, almayın böyle. Masa donatılmış. Çocuk kilo almış obeziteye doğru gidiyor, her sınıfta 5-6 tane var (9Ö2 orta).

...Yani küçücük bir şey bile kantine veriyorlar, çocuğa para verip kantinden bir şey aldırıyorlar. Daha çok bence velilerin bilinçlendirilmesi gerekiyor bu konularda (2Ö2 düşük).

...Bunun kötü bir şey olduğunu bile düşünmeyen velilerimiz var. Yani çocuğunun yeterli beslenmesinin. Poğaça alıyor simit alıyor çocuğunu öyle besliyor. Yani dengesiz besleniyorlar (2Ö2 düşük).

...Okullarda kermes yapılıyor ben görüyorum kermesleri velilerimiz tıka basa karbonhidrat içeren şeker içeren müthiş yiyecekler getiriyorlar. Müthiş derken güzel demiyorum, yağlı el işi yiyecekler karbonhidrat değeri yüksek yağlı yiyecekler getiriyorlar. Börekleri bir görsen yağ fıskırıyor bunları kermeste çocuklara veriyorlar. Sadece kermes değil, beslenme saatinde veli getiriyor çocuğuna. Sağlıksız besleniyoruz (4M yüksek).

...Ben velilere diyorum 1 liradan fazla vermeyin diye ama bazı çocukların cebinde 10 lira var. Her gün bunu yapan var. Her gün kantinden ne alırsan al muhabbeti var. Önüne geçemedim ben bunun (9Ö2 orta).

Diğer yandan Roman vatandaşlarının ağırlıklı olarak bulunduğu bir okulda velilerin sadece yoksulluktan değil, sağlıklı beslenme konusundaki bilinçsiz davranışlarının çocukların beslenmesi üzerinde etkili olduğunu gördük. Bu ailelerin evlerinde de düzenli ve sıcak yemek alışkanlığının olmadığı, yemek ihtiyaçlarını genellikle günlük kazançlarına bağlı olarak dışarıdan hazır gıdalarla sağladıklarını öğrendik. Bu durum özellikle çocukların gelişimi ve yemek alışkanlığı üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Bu okuldaki velilere okulda ücretsiz yemek verilmesi konusundaki düşüncelerini sorduğumuzda aldığımız şu yanıtlar çok çarpıcıydı;

...Sosis, salam sucuk köfte verilsin benim çocuğum başka bir şey yemez (1V3 düşük).

...Kızartma olsa iyi olur çocuklarımız mesela köfte falan seviyorlar. Makarna olabilir. Makarna yer (1V2 düşük).

Öğretmenlerden aldığımız bilgiler de bunu doğrular nitelikteydi;

... Bunların ailedeki alışkanlıkları gereği pek evde sulu yemek yapılmıyor sanırım. Sürekli kantinden hamburger tarzı şeyler tost veya dışardan çarşıdan börek alıp o şekilde besleniyorlar. Yani sulu yemek alışkanlıkları yok. Ki bizim okulda uygulanırsa mesela yemek türü bir şey, çocukları da biraz alıştırmak zor olur gerçi. Diğer okullarda faydalı olur ama,

sulu yemek yerler mi bilmiyorum. Kuru beslenmeyi tercih ederler diye düşünüyorum (1Ö1 düşük).

... Çoğunlukla alışkanlıkları dışarıdan yemek. Ben soruyorum öğrencilere işte ne yapıyor anneniz en çok ne seviyorsunuz diye, tek tük yemek çeşidi sayan öğrenci var. Çoğu dışarıda yiyor (1Ö2 düşük.).

Bu konudaki bir başka çarpıcı bulgumuz ise okullarda ücretsiz dağıtılan kuru üzüm ve süt konusunda velilerin tutumu idi. Görüştüğümüz öğretmenler çocukların bunları tüketmekte tereddüt ettiğini, bunun da veliler nedeniyle olduğunu vurguladılar. Hatta bunları tüketmemeleri için velilerin dilekçe verdiklerini beyan ettiler.

... Kuru üzüm süt var şuan ihale kapsamında devlet sağlıyor imkân getiriyor. Ama bakın bazen işte veliler yanlış bilgi vererek, kuru üzüm dilekçelerini veriyor. Bir bakıyorsun çocuk kuru üzümü atıyor çöpe, yemiyor yere döküyor. Süt keza aynı şekilde (4M orta).

Sosyal Sorun: Mutsuz ve Başarısız Çocuklar

Araştırmamızda öğretmenlerin ve müdürlerin en çok üzerinde durduğu konulardan biri beslenme yetersizliğinin çocuklar arasında neden olduğu mutsuzluk ve özgüven eksikliği idi. Yetersiz beslenen, arkadaşlarının beslenme çantasına ya da kantinden aldıkları yiyeceklere özenen çocuklar her ne kadar bu durumu gizleme çabası içerisinde olsalar da bunu tavır ve davranışları ile hissettirdikleri öğretmenler tarafından şu şekilde ifade edilmiştir;

... Ama bazen öyle güzel gizliyor ki çocuk bundan utanıyor. O zaman onu çözemediğimizde özgüveni daha farklı olur. Sosyalleşme şöyle de ilgili bence hani beslendiği zaman dediğim gibi mutlu olur. Mutluyken arkadaşlarının arasına katılır (12Ö2 orta).

... Sosyal olarak bakıldığı zaman, bir varlıklı çocuk var; beslenmiş bu şekilde onun etrafa bir şeyi oluyor, benim diyor. Diğeri öyle diyemiyor. Yani daha bir baskı demeyelim daha bir relaks davranması var. Ama diğeri öyle davranamıyor. O da tabii ki onun sosyal hayatını etkileyecek (12Ö1 orta).

... Mesela biz futbol turnuvasına katılmıştık. Diğer çocuklar boylu posluydu bizim çocuklarımız çelimsizdi. Gelen 7 attı 8 attı. Bende teknik direktördüm hep yenildik. Şerefli mağlubiyetler aldık geldik. Bu etkiliyor yani diğer çocuklarla karşılaştığımızda durumu iyi olanların farkını net şekilde görebilirsiniz (6Ö1 düşük).

... Rekabetin içine girebilmeleri için yemek projesini kesinlikle destekliyorum. Doğru olur (9Ö1 orta).

Beslenme ya da kantin harçlığı veremediğiniz olduğunda çocuğunuz nasıl etkileniyor diye sorduğumuz bir veli çocuğunda gözlemediği durumu

şöyle ifade etti;

... Derslerini etkiliyor ders çalışmasını olumsuz etkiliyor (5V1düşük).

Yetersiz beslenen çocuklarda öğretmenlerin gözlemediği ve bize aktardığı bir başka sosyal sorun ise çocukların duygularını hırçın davranışlarla dışa vurdukları oldu. Sıklıkla duyduğumuz bu durum, yalnızca yoksulluk kaynaklı olmayıp aynı zamanda bilinçsiz davranan ailelerden de kaynaklandığı öğretmenler tarafından şu cümlelerle ifade edildi;

...Daha özenti duyuyor çocuk. Özeniyor her şeye. Bazen hırçınlaşabiliyor. Yani aç olan bir çocuk diğer arkadaşının yediğini gördüğü zaman. Yoksullukla demeyim ben aslında onu ailelerin tutumlarıyla da ilgili. Bazı aileler çok beslenmeye önem vermiyor. Daha çok para biriktirme, daha çok şey hani önemsemiyor bu kuruyemişi yer de bunu alıp koyayım demiyor. Algılamayla ilgili diye düşünüyorum ben. Çünkü böyle durumlarda çocuk bu sefer daha çok alan öğrenciye karşı bir hınç duyuyor bir agresifleşiyor ona karşı. Onda var bende niye yok (7Ö1 yüksek).

...Şimdi bu çocuk her şeye aç ama öbürü her şeyi görüyor. Yani tabii ki bizde bile var. İnsanlar gittikçe daha doyumsuz oluyor daha şey oluyor. Daha hırçın oluyor yani. Çocuklar arasında tabii ki bu tarz şeyler var (2Ö1 düşük).

...Beslenemeyen çocuk daha fevri davranışlarda bulunabiliyor karnı aç olduğu için. Kesinlikle öğle yemeği büyüme çağındaki çocuklar için çok önemli (6Ö2 düşük).

Özellikle yoksul bölgelerdeki okullarda görüştüğümüz öğretmen ve okul müdürlerinin sıklıkla dile getirdiği bir başka husus, beslenme yetersizliği nedeniyle öğrencilerin derslerde yeterince konsantre olamadıkları, konuları kavramada sorunlar yaşadıkları ve akademik başarılarının çok düşük olduğu yönündeydi.

... Kavramalarında ve zekâlarında sıkıntılar ortaya çıkıyor. Bunu öğretmenlerimiz sürekli dile getiriyorlar. Öğrenmeyi daha güç gerçekleştiriyorlar öğrenciler. Veya öğrendiklerini çok çabuk unutuyorlar (1M düşük).

... Diğer okullardaki başarıya göre çok çok düşük bizim başarı seviyemiz. Algılamada sorun var. Algılayamıyorlar (1Ö1 düşük).

...Düzenli beslenen zihni daha açık oluyor. Diğer çocuk bitkin ve verimsiz oluyor (5Ö2düşük).

Devam Sorunu

Araştırmamızda merak ettiğimiz bir başka soru ise ücretsiz öğle yemeğinin çocukların okula kayıt, devam ve çocuk işçiliği üzerinde nasıl bir etki yap-

cağı idi. Araştırmamızın kapsamını, yaş ortalaması küçük öğrencilerden oluşan ilkokullar oluşturması ve bölge olarak nispeten gelir düzeyi yüksek ve çocuk işçiliğinin düşük olduğu bir bölge olması nedeniyle okul yemeği uygulamasının çocuk işçiliğine etkilerini sorduğumuz katılımcılar zaten böyle bir sorunla karşılaşmadıklarını beyan etmişlerdir. Ancak bir öğretmenimizin İstanbul'da çalıştığı okulda karşılaştığı şu durum çocuk işçiliğinin bizim bölgemiz için olmasa da Türkiye için ne kadar büyük bir sorun olduğunu kavramak açısından yerindedir.

... Bir öğrencim vardı. O zaman devlet kitap parası vermiyordu. Okul açıldı defterleri yoktu çocuğun. "Şahin yavrum dedim defterlerin yok" "Öğretmenim simit satıyorum ancak kitaplarımı alabildim şimdi bir hafta sonra defterlerimi alacağım" dedi. Hiç unutmuyorum mesela onu. Limon satıyorlardı, simit satıyordu. Kendi ihtiyaçlarını karşılıyorlardı (8Ö2 yüksek).

Okul yemeği uygulamasının çocukların okula devam düzeyi üzerindeki etkisinin nasıl olacağını sorduğumuzda ise yalnızca Roman vatandaşlarının ağırlıkta olduğu okulda olumlu bir etki yapacağı şeklinde ifadelerle karşılaştık. Görüştüğümüz diğer okullardaki katılımcılar bu durumun kendileri açısından okul devamlılığı üzerinde bir etkisi olmayacağını, çocukların devam sorunu olmadığını beyan ettiler.

... Mesela Saime, üç tane çocuğu okuyor burada 1,6 ve 8.sınıfta çocukları okuyor. Gelemediği zamanlar oluyor. Söylüyor param yok diye gönderemedim diyor. Bazen gelemiyorsun okula yani para olmadığı için. Düşünsene 3 çocuğu var ne alabilirim ne gönderebilirim diyor. Benim bir tane olduğu halde benim bile gelemediğim zamanlar oluyor. Çünkü alamıyoruz, üzülüyor ben de üzülüyorum doğal olarak. Hem yemek olsa biz de gelmek zorunda kalmayız alıştığı zaman sıraya girecek, alacak, alacak tabletini geçip oturacak yiyecek (1V3 düşük).

... Yani sınıftakiler geliyor parası olmadığı için o gelemiyor sınıftakilere göre geri kalıyor dersinden kalıyor. Başkaları alırken sen bakıyorsun üzülüyorsun. Ama yemek olsa çocuk topluma girmeyi öğrenecek bir taraftan. Nasıl yiyeceğini öğrenir. Şimdi biz kendimiz besliyoruz (1V4 düşük).

Çocukların okula devamsızlığının sıklıkla olduğu ve Roman vatandaşlarının ağırlıklı olduğu bir okulda sabah çocukların geç gelmemeleri ve devamlılığı artırması için sabah çorbası uygulamasının yapıldığını öğrendik. Ancak bu durumun başlarda okul devamlılığını arttırdığı hatta velilerin de öğrencilerle birlikte okula gelerek çorba içtiği, fakat sonrasında devamsızlık oranlarının yine eski seviyelere ulaştığı okul müdürü ve öğretmenlerce beyan edildi.

... Yani biz mesela sabahları çorba verildi bizde. Hani okula devam etsinler diye. Yine bunlar uykuyu daha çok tercih ettikleri için çok fazla etkili olmadı devam yönünde (1Ö1 düşük).

... Bir çocuğu beslensin diye okula göndermek ki bu Türkiye'de var, etkili olur. Doğuda çalıştım kesinlikle etkili olur. Bir öğün yemek için kesin gönderir öyle bir zihniyet (9Ö1 orta).

Aile Bütçesine Katkı

Ücretsiz okul yemeği uygulamasının yoksul aileler için aynı zamanda hane bütçesine katkı yapacağı literatür taramasında karşımıza çıkan bir durumdu. Biz de araştırmamızda bu durumun aile ekonomisine bir katkı sağlayıp sağlamayacağı yönünde katılımcılara sorular yönelttik. Yoksul ailelerin çocuklarının devam ettiği okullarda aile bütçesine önemli bir katkı yapacağı yönünde sonuçlara ulaştık. Özellikle birden fazla çocuğu okula giden veliler, ücretsiz öğle yemeği verilmesinin aile bütçeleri için önemli bir katkı yapacağını beyan ettiler.

... Tabi ki olmaz olur mu? Benim 3 tane çocuğum var günde 5'er liradan yapar 15 lira. Yani tabi bizim için faydası olur (5V1 düşük).

... Mesela en basiti meyve suyu 1 liradan hesapla haftada 15 lira meyve suyuna gidiyor. Hiç gitmese haftada çocuk başı 20 lira harcıyorum. Her birine 20 lira harcıyorum (6V2 düşük).

... Burada bekliyoruz zaten yani bir kere alabiliyoruz o da bir daha da yok. Yani bir sabah yiyorlar bir daha yok (1V1 düşük).

... Şimdi mesela ben çocuğuma bugün bir meyve suyu aldım, iki poğaçaya aldım. Benim çocuğum biraz iştahlı yer. Üç tane mesela poğaçaya alıyorum bir de meyve suyu alıyorum 4 lira yapıyor. Şimdi kantinde benim çocuğum kantine falan çıkmaz yalan yok. Ama görüyor abur cubur alıyor çocuklar, görüyor canı istiyor anne ben de alayım mı diyor. İki lira da oradan basıyorum 5 lira. Eşimin bana bıraktığı para 15 lira. Ben 15 liraya yemek mi yapayım, çocuğa 5-6 lira para mı bozacağım, yoksa yemek mi yapacağım hangisini yapacağım? Ama böyle olsa ona poğaçaya meyve suyu almam. Eve giderken 1-2 liraya meyve suyu kek alırım ona 1-2 lirayla toparlarım. Ona bozacağım yerde 1-2 lirayı kumbarasına atarım (1V4 düşük).

Aldığımız cevaplardan biri de ücretsiz sabah çorbası uygulamasından yoksul aile bireylerinin de yararlandığı yönündeydi. Bu durum ücretsiz okul yemeği uygulamasının farklı bir versiyonu olan "eve al götür" uygulamasını çağırıştırır bir duruma işaret etmekteydi. Bu uygulama ile sadece yoksul çocuklar değil, bir yönüyle "şartlı gelir transferi" kapsamında hem çocukların

okula kayıt ve devamlılığının arttırılması sağlanırken hem de yoksul ailelere yardım edebilmek mümkün olmaktadır.

... Yani isteriz tabi öğlende burada yeseler daha iyi. Çorba veriyorlardı burada biz de çocuklarla beraber içiyorduk çorbayı (1V1düşük).

Sonuç

Yoksul ailelerde dünyaya gelen çocuklar, yoksulluğu doğuştan sahip oldukları ve hayatları boyunca sürdürmek zorunda oldukları bir olgu olarak yaşamaktadırlar. Doğuştan gelen bu eşitsizliği dönüştürmenin ve kalıcı yoksulluklara neden olmadan çözümlerin en başarılı yolu nitelikli eğitimlerin verildiği okullardır. Çocuklar aileleri dışında en uzun zamanı okullarda geçirmekte, farklı dünyaları tecrübe etmektedirler. Bu durum sosyal devlet anlayışı ile politikalarını şekillendiren ülkeler açısından yoksulluğu engellenmek için önemli fırsatlar sunmaktadır. Başarılı bir eğitim sisteminin pek çok unsuru sayılabilir. Öğretmen, müfredat ve fiziki koşullar bunlar arasındadır. Ancak bunlardan daha da önemlisi karnı doymuş, yeterli mineral ve vitamin desteği almış bilişsel olarak öğrenmeye hazır çocuklardır. Yarı aç- yarı tok ders dinleyen, arkadaşlarının beslenme çantasına ya da kantinde yediğine imrenen çocuklardan akademik başarı beklemek pek gerçekçi değildir. Sosyal politikanın diğer pek çok uygulaması gibi ücretsiz okul yemeği sağlamak bu çocuklar için son derece önemlidir.

Yapılan araştırmalar çocukların akademik başarılarında sağlıklı beslenmenin önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Okul günlerinde verilecek, çocukların ihtiyaç duyduğu gıdalardan oluşan ücretsiz yemeklerle çocukların günlük ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü karşılamak mümkün olmaktadır. Bu, yoksul çocuklar için bir fırsat eşitliği sağlarken aynı zamanda ülkelerin ihtiyaç duyduğu başarılı bireylerin yetişmesine de imkân sağlayacaktır.

Türkiye’de yalnız yoksul çocuklar için değil ekonomik durumu iyi olan ailelerin çocukları için de okul yemeği önem arz etmektedir. Yaptığımız araştırmada da tespit ettiğimiz gibi pek çok çocuk yanlış beslenme kaynaklı obezite sorunu yaşamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü de Türkiye’de çocuklar arasında obezitenin hızla arttığını vurgulamaktadır 2016 yılı itibariyle 2-18 yaş arası çocukların %32’si fazla kilolu ya da obezdir. Obezite pek çok kalıcı hastalıklara neden olan bir durum olarak bireylerin sağlığı kadar ülkelerin sağlık sistemleri için önemli riskler yüklemektedir. Evrensel kapsayıcılığa sahip ücretsiz öğle yemeği uygulaması ile çocuklara düzenli ve sağlıklı beslenme alışkanlığının kazandırılması mümkün olurken, obezite sorunu ile erken yaşlarda ve daha az maliyetle mücadele olanağı yakalanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acham, H., Kikafunda, J. K., Malde, M. K., Oldewage-Theron, W. H., & Egal, A. K. A. (2012). Breakfast, midday meals and academic achievement in rural primary schools in Uganda: Implications for education and school health policy. *Food and Nutrition Research*. <https://doi.org/10.3402/fnr.v56i0.11217>
- Afridi, F. (2010). Child welfare programs and child nutrition: Evidence from a mandated school meal program in India. *Journal of Development Economics*, 92(2), 152-165.
- Akgündüz, D., Aydeniz, M., Çakmakçı, G., Çavaş, B., Çorlu, M., Öner, T. vd. (2015). *STEM eğitimi Türkiye raporu: Günün modası mı yoksa gereksinim mi?* İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Alderman, H., Gilligan, D. O., ve Lehrer, K. (2016). The Impact of Food for Education Programs on School Participation in.
- Alkire, S., ve Santos, M. E. (2013). *Measuring Acute Poverty in the Developing World: Robustness and Scope of the Multidimensional Poverty Index*, OPHI Working Paper 89.
- Arel, N., Ozbal, E. O., Gursoy, F., Sultanoğlu, S. Ç., Aydos, S., Tosum, S. vd. (2016). Çocuk gözünden yoksulluk tanımlamaları. *Journal of Current Researchs on Health Sector* 6(1), 39-50.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *DEUHFED* 9 (1), 23-28.
- Belot, M., ve James, J. (2009). *Healthy school meals and educational outcomes*, Institute for Social and Economic Research 2009-01.
- Beşpınar, F. U., ve Aybars, A. İ. (2013). *Erken yaşlarda çocuk refahı ve kadın istihdamı politika belgesi*. Ankara: UNICEF.
- British Columbia (tarih yok). *School Meal and school nutrition program handbook*. <https://healthyschoolsbc.ca/program/resources/87/-en/79172/School-Meal-and-School-Nutrition-Program-Handbook.pdf> (4.8.2018).
- Buani, C. (2016). Brazil - National School Feeding Programme, A. Lesley Drake Woolnough, C. Burbano, ve D. Bundy, *Global School Feeding Sourcebook Lessons from 14 Countries*, (içinde), London: Imperial College Press.
- Candaş, A., Akkan, B. E., Günseli, S., ve Deniz, M. B. (2011). *Devlet ilköğretim okullarında ücretsiz öğle yemeği sağlamak mümkün mü? farklı ülke modelleri ve Türkiye'ye yönelik öneriler*. İstanbul: Açık Toplum Vakfı.
- Chui, M., Manyika, J., ve Miremadi, M. (2017). The Countries Most (and Least) Likely to be Affected by Automation, *Harvard Business Review*.

- Dayıoğlu, M. (2007). Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu Ölçüm Yöntemleri ve Yoksulluğun Belirleyicileri, *TİSK Akademi* 2007/1.
- Drake, L., Fernandes, M., Aurino, E., Kiamba, J., Giyose, B., Burbano, C., vd. (2018). School Feeding Programs in Middle Childhood and Adolescence, D. A. Bundy, N. d. Silva, D. T. Jamison ve G. C. Patton, *Child and Adolescent Health and Development (içinde)*, Washington: World Bank Group.
- Drake, L., Woolnough, A., Burbano, C., ve Bundy, D. (2016). *Flobal School Feeding Sourcebook: Lessons from 14 Countries*. London: Imperial College Press.
- Eurostat (2017), <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submit-ViewTableAction.do> (14.04.2018).
- FAO (2012). *Social Protection for the Poor and Vulnerable: A foundation for Reducing Hunger and Malnutrition*.
- FAO (2015). *Nutrition and Social Protection*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Freeland, N., ve Cherrier, C. (2015). *Guidance note: Social protection and nutrition*. Australian Government, Department of Foreign Affairs and Trade.
- Gelli, A., Meir, U., ve Espejo, F. (2007). Does provision of food in school increase girls' enrollment? evidence from schools in sub-saharan Afrika. *Food and Nutrition Bulletin*, 28(2), 149-155.
- Global Panel. (2015). *Healthy meals in schools: Policy innovations linking agriculture, food systems and nutrition*. London: Global Panel on Agriculture and Food Systems for Nutrition.
- Gürses, D. (2009). An analysis of child poverty and social policies in Turkey. *Journal of Developing Societies* 25(2), 209-227.
- Hoop, J. d., ve Rosati, F. C. (2012). *Does promoting school attendance reduce child labour? evidence from Burkina Faso's BRIGHT Project*, Bonn: IZA Discussion Paper No. 6601.
- Kozak, M. (2017). *Bilimsel araştırma: Tasarım, yazım ve yayım teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kristjansson, E. A., Robinson, V., Petticrew, M., MacDonald, B., Krasevec, J., Janzen, L., ... Tugwell, P. (2007). School feeding for improving the physical and psychosocial health of disadvantaged elementary school children. The Cochrane Database of Systematic Reviews. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD004676.pub2>
- Luo, R., Shi, Y., Zhang, L., Liu, C., Rozelle, S., Sharbono, B., vd. (2012). Nutrition and educational performance in rural China's elementary schools: Results of a randomized control trial in Shaanxi province. *Economics Development and Cultural Change*, 60(4), 735-772.

- McMahon, B. (2016). Chile — Programa de Alimentacion Escolar (PAE), L. Drake, A. Woolnough, C. Burbano ve D. Bundy, *Global School Feeding Sourcebook Lessons from 14 Countries* (içinde), London: Imperial College Press.
- Minujin, A., Delamonica, E., Davidziuk, A.,ve Gonzalez , E. D. (2006). The definition of child poverty: A Discussion of concepts and measurements. *Environment & Urbanization*, 18(2), 481-500.
- Minujin, A., Delamonica, E., Gonzalez, E. D., ve Davidziuk, A. (2005). Children living in poverty: A review of child poverty definitions, measurements, and policies. *Children & Poverty: Global Context, Local Solutions*. New York: UNICEF.
- Morrow, V., ve Pells K. (2012). Integrating children’s human rights and child poverty debates: Examples from young lives in Ethiopia and India, *Sociology* 46, 906-920.
- Müderrişoğlu, S., Semerci, P. U., Çakar, B. Y., Karatay, A., ve Akkan, B. E. (2013). *Çocuk refahı belgesi*, UNICEF.
- Neuman, W. L. (2006), *Toplumsal araştırma yöntemleri*, Ankara: Yayınodası.
- Newhouse, D., Becerra , P. S., ve Evans , M. C. (2016). *New estimates of extreme poverty for children*. World Bank Policy Research Working Paper 7845.
- OECD (2016). *Income inequality update*. OECD.
- Pemberton, S., Gordon, D., Nandy, S., Pantazis, C., & Townsend, P. (2007). Child rights and child poverty: Can the international framework of children’s rights be used to improve child survival rates? *PLoS Medicine*. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0040307>
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, ve Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Rassas, B., Ariza-Nino, E., ve Peterson, K. (tarih yok). *School feeding and educational outcomes in developing countries: A systematic review and meta-analysis*. The QED Group, LLC.
- Ray, R. (2006). *Education and child labour: A global perspective*, Tasmania: *School of economics and finance*. Discussion Paper 2006-05 .
- Roelen, K. (2017). Monetary and multidimensional child poverty: A contradiction in terms?. *Development and Change*, 48(3), 502-533.
- Roelen, K., Gassmann, F., ve Neubourg, C. (2009). *False positives or hidden dimensions. What can monetary and multidimensional measurement tell us about child poverty*. Maastricht: Maastricht Graduate School of Governance Working Papers 2009/015.

- Semerci, P. U., ve Erdoğan, E. (2014). *Türkiye'de çocukların gözünden çocuğun iyi olma hali alanlarının ve göstergelerinin tanımlanması ve değerlendirilmesi*. Ankara: UNICEF.
- Sidaner, E., ve McMahon, B. (2016). India — Mid-Day. L. Drake, A. Woolnough, C. Burbano, & D. Bundy, *Global school feeding lessons from 14 countries* (içinde), London: Imperial College Press.
- Stuijvenberg, M. E., Kvalsving, J. D., Faber, M., Kruger, M., Kenoyer, D. G., ve Benade, S. A. (1999). Effect of iron, iodine, and b -carotene-fortified biscuits on the micronutrient status of primary school children: A randomized controlled trial. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 69(3), 497-503.
- TÜİK (2015). *İstatistiklerle çocuk*.
- TÜİK (2016). *Yoksulluk araştırması*.
- TÜİK (2018). *İstatistiklerle çocuk 2017*.
- UNICEF (2005). *Defining child poverty*.
- UNICEF (2005a). *Dünya çocuklarının durumu 2005: Çocuklar tehdit altında*.
- UNICEF (2006). *Çocuk yoksulluğu'nun önlenmesi*.
- UNICEF (2011). *Türkiye'de çocukların durum raporu*.
- UNICEF (2016). *The State of the World's Children 2016: A Fair Chance for Every Child*. New York: UNICEF.
- UNICEF ve World Bank (2016). *Ending extreme poverty: A focus on children*, UNICEF.
- WHO (2006). *A tool for the development of school nutrition programmes in the european region*, Copenhagen: WHO Regional Office for Europe .
- Wilder Research (2014). *Nutrition and students' academic performance*, Saint Paul.
- World Bank (2016). *World development report 2016*. Washington DC.
- World Bank, World Food Programme (2009). *Rethinking school feeding: social safety nets, child development, and the education sector*, Washington: World Bank.
- World Food Programme (2013). *State of school feeding worldwide*. Rome: World Food Programme.
- World Food Programme (2016). *School meals and education*. World Food Programme.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara : Seçkin yayıncılık.